Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һээ гарана | № 20 (13644) | 1972 оной январиин 25, вторник | Сэн 2 мүнгэн

...-эй обкомдо, ...ССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ

...ЛИОРАЦИ ХЭЖЭ, ...ЗАРАЙ ҮРЭЖЭЛ ...ЙЖАРУУЛХА ТУХАЙ

...й ЦК-гай майн (1965 он) ...ин (1970 он) Пленумүү-...бэринүүдые бэелүүлэн, ...дотор мелиораци хэжэ, ...аруулха талаар нилээд ...хэгдэжэ, колхоз болон ...газар тарялангай болон ...й продукци абалтые дээ-...э нүлөөлөө гэжэ КПСС-эй ...оро, БурАССР-эй Министр-...вет энэ асуудалаар һаяхан ...тоол дотороо тэмдэглэһэн

...ыс ажахынуудта ябуу-...йгаа мелиоративна хүдэл-...мжээн мүнөө үе сагай ...нгажа шаданагүй. Уһа-...шэнэ газар ашаглалгада ... культуртехническэ хү-...эхэ 1971 оной даабари ...үй үлөө. Мелиораци хэжэ ...жаруулха талаар Мелиора-...уһанай ажахын минис-...ба Хүдөө ажахын минис-...үтэһэн мүнгэ зөөри бү-...лгадээгүй.

...циин болон уһанай ажа-...нистерство «Бурводстрой» ...үйлэдбэринин баазые бэхи-...талаар зохихо хэмжээ абаа-... Энэ шалтагаан дээрэһээ ...ин болон намаг хатаалгын ...ганууды бүтээхэ, хуушa-...эльбэн заһабарилха хү-...али нобшоор ябуулагдана. ...ээ барилгануудай шана-...гүй байһаар. Уһалууриин, ...алгын болон гидромелио-...эерэлгэнүүдэй барилгын ...эз байһан зандаа.

...ка дотор мелиоративна ...дляар ябуулагдажа бай-... нэгэ шалтагаан юун бэ ...анай ажахын түхеэрэлгэ-...оект зохёохо хүдэлмэри ...гдэлдэ оронхой. Мелиора-...рэлгэнүүдэй проектнүүдэй ...үүд саг соогоо бэлдэгдэнэ-...рыньшье бирагүй.

...жахын министерство, Ме-... болон уһанай ажахын ...тво, аймгүйсэдкомуудай ...ахын управленинүүд, оло-...з, совхозуудай хүтэлбэри-...лоп мэргэжэлтэд уһалагда-...даһан газарые ашаг үрэ ...хэрэглэлгэдэ зохихо ан-...уулнагүй. Нилээд ехэ ...н газар ундалуулагданагүй ...лагдадаг газарта мине-...ижүүлгэ бага оруулагдана, ...аг газарта ашаг шэмэ, үр-...й ургамалнуудые тариха ...уд олон үзэгдэнэ. Газар ...а машина хэрэглэхэ түрүү ...эл үргэнөөр нэбтэрүүлэг-

...колхоз, совхозуудта сабша-...рние мелиоративна та-...аруулха хэмжээн абтана-...жэлдэ хэрэглэгдэхэ һайжа-...ал бэлшээри түхеэрэлгэ ...улагдана.

...й зарим райкомууд болон ...комууд хүдөө ажахын, ...ахын органуудта, «Сель-...а» нэгэдэлэй отделе-... колхоз болон сов-... уһанай ажахын барилга ...юраци хэжэ газар һайжа-...сэо дүүргэхэ талаар эрилтэ ...а, һайжаруулагдаһан га-...аг үрэ дээшэлүүлхэ тушаа ...й.

...тивна барилгын хүдэлмэ-...дхаха, һайжаруулагдаһан ...ономическа ашаг үрыень ... дээшэлүүлхэ зорилгоор ...бкомой бюро, БурАССР-эй ...үлэй Совет энэ тогтоол до-...дэхи табан жэлдэ бэелүүл-... ябуулгануудые тодорхойл-...а.

...эдэглэгдэһэн дутагдалнуу-...лажэ, мелиоративна хүдэл-... хурдадхажа, һайжаруу-...азарай гектар бүхэнһөө ...ехэ абаха эрилтэ Хүдөө ...министерствэдэ, Мелиора-циин болон уһанай ажахын министерствэдэ, «Сельхозтехника» нэгэдэлдэ, КПСС-эй райкомууд болон аймгүйсэдкомуудта, колхозуудай правлени болон совхозуудай дирекцинүүдтэ табигдаһан байна.

1971—1975 онуудта 16 мянган гектар уһалууриин шэнэ газар ашаглалгада оруулха, 32 мянган гектар ундалуулха уһалууриин хуушан системэнүүдые шэнэдхэн заһабарилха, 20 мянган гектар намаг хатааха, 145 мянган гектар хуурай бэлшээри уһатай болгохо, 130 мянган гектар газар үндэһөөрнь һайжаруулха, 30 мянган гектар һайжаруулагдаһан бэлшээритэй болохо даабари Мелиорациин болон уһанай ажахын ба Хүдөө ажахын министерствэнүүдтэ, «Сельхозтехника» нэгэдэлдэ хүргэгдэһэн байна.

Мелиоративна хүдэлмэриин саашадаа ехээр хэгдэхэ байһые хараадаа абажа, 1971—1975 онуудта оньһожоруулагдамал нүүдэл 3 колонно, оньһожоруулагдамал 6 отряд, заһабарилгын 4 участок шэнээр байгуулха тушаа Мелиорациин болон уһанай ажахын министерствэдэ, «Бурводстрой» трестдэ, республикын «Сельхозтехника» нэгэдэлдэ даалгагдаа.

Мелиоративна хүдэлмэриин техническэ хэмжээе, шанарыень дээшэлүүлхэ, уһанай ажахын түхеэрэлгэнүүдэй проект зохёоходоо, барилга хэхэдээ, тарлалан болон сабшалангые оньһон аргаар уһалха түрүү дүй дуршэлэй туйлалтануудые хэрэглэхэ тушаа Мелиорациин болон уһанай ажахын министерство онсо анхарал хандуулха гэжэ шиидхээ.

Мелиоративна хүдэлмэриин ябасые хурдадхаха, шанарыень һайжаруулхын тула «Бурводстрой» трестын барилгын хубинуудые тусхай шэглэлтэй болгохо, үйлэдбэриинь баазые бэхижүүлхэ, шадабаритай хүдэлмэришэдөөр хангаха талаар энэ трестын хүтэлбэрилэгшэд уялгалагдаа. Тиигэжэ трест 1972 ондо 12 миллион, 1975 ондо—20—22 миллион түхэригэй подрядна хүдэлмэри хэхээр хараалагданхай.

Тарялангаа зүбөөр хубаарилжа, 1972 онһоо эхилжэ уһалагдадаг газарта хартаабха, овощ болон корнеплодуудай тарилга эрид үргэдхэхэ эрилтэ Хүдөө ажахын, Мелиорациин болон уһанай ажахын министерствэнүүдтэ, КПСС-эй райкомууд, аймгүйсэдкомууд, хүдөө ажахын управленинүүдтэ, колхозуудай правлени болон совхозуудай дирекцинүүдтэ табигдаһан байна.

Хартаабха ургуулха шэглэлтэй ажахынуудта эгээн түрүүлэн уһалууриин бии байгаа системэнүүдые шэнэдхэн заһабарилжа, шэнээр барижа, хартаабхын болон овощой тарилгые бүхыдэнь оньһон аргаар уһалхаар хэхэ болоно.

Ниитын адууһа малые, мүн комбикормо бэлдэдэг промышленностиин витамин элбэгтэй ногооной гурилаар хангаха зорилгоор колхоз болон совхозуудта уһалууриин газар дээрэ олон жэлэй бобово ногоонуудые ба морхооб тарижа ургуулха тусхай оньһожоруулагдамал бригадануудые эмхидхэхэ байна.

Колхоз болон совхозуудта олон жэлдэ хэрэглэгдэхэ һайжаруулагдаһан уһалагдадаг бэлшээри эмхидхэхэ даабарие заабол бэелүүлхын тула Хүдөө ажахын, Мелиорациин болон уһанай ажахын министерствэнүүдэй, «Сельхозтехника» нэгэдэлэй, Ой модоной ажахын министерствын, Түлишын промышленностиин управлениин болон колхоз, совхозуудай юунэй түлөө харюусаха байһыень энэ тогтоолоор тодорхойлогдонхой.

1972—1975 онуудта һайжаруулагдамал бэлшээри уһалхын тула 800 километр ута түмэр хоолойнуудые бэлдэхээр республикын «Сельхозтехника» нэгэдэл уялгалагдаа.

ТҮРҮҮ МАЛШАДАЙ ЗҮБЛӨӨН

Үсэгэлдэр Улаан-Үдэ хотодо Буряадай оперо, баледэй театрта республикымнай колхоз, совхозуудай түрүү малшад, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, партийна, советскэ, ажахын органуудай хүдэлмэрилэгшэд, бүхыдөө 500 гаран хүн сугларaа.

«Республикын колхоз, совхозуудай малшадай хэһэн хүдэлмэриин 1971 оной дүнгүүд ба мал ажалые саашадань хүгжөөхэ 1972 оной зорилгонууд тухай» асуудалаар КПСС-эй Буряадай обкомой секретарь **В. Ф. Лысов** элидхэл хэбэ.

Удаань КПСС-эй Захааминай райкомой нэгэдэхи секретарь **Н. Б. Михеев**, Сэлэнгын аймагай Сэлэнгын совхозой һаалишан **Д. Д. Данзанова**, Улаан-Үдын аймгүйсэдкомой хүдөө ажахын управлениин начальник **П. А. Горбунов**, Хориин аймагай Үдын совхозой директор **В. Ц. Цыренов**, Яруунын аймагай «Комсомольский» совхозой үхэршэн **П. Б. Рабданов**, Улаан-Үдын оньһожоруулагдамал 56-дахи колоннын начальник **А. И. Козель**, Кабанскын аймагай Ойморой совхозой директор **П. И. Зубакин**, Хяагтын аймгүйсэдкомой түрүүлэгшэ **Б. Б. Базаров**, Улаан-Үдын аймагай «Советская Россия» колхозой түрүүлэгшэ **Л. С. Трифонов**, Шэтын областиин хүдөө ажахын управлениин начальнигай нэгэдэхи орлогшо **А. И. Поливин**, Буряадай АССР-эй хүдөө ажахын министр **В. Б. Саганов**, Кабанскын совхозой директор **А. И. Хмелёв**, Буряадай АССР-эй хүдөө ажахын продуктнуудые худалдан абаха, шанарыень шалгаха гүрэнэй главна инспектор **Н. И. Малыгин**, Хурамхаанай аймагай Һахалиин совхозой һаалишан **С. Д. Самбилова**, Загарайн аймагай XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой главна зоотехник **В. С. Антипов** гэгшэд элидхэл тушаа үгэ хэлэлгэдэ хабаадаһан байна.

Энэ зүблөөн дээрэ КПСС-эй Буряадай обкомой нэгэдэхи секретарь **А. У. Модогоев** дэлгэрэнгы үгэ хэлэбэ.

Һүүлээрнь эндэ сугларһан түрүү малшад 1972 ондо хэхэ, бүтээхэ ажалайнгаа социалис уялгануудые нэгэн дуугаар баталан абаба. Зүблөөнэй түгэсхэлдэ ажалдаа онсо шалгарһан түрүү малшад, адуушад, мэргэжэлтэдтэ Хүндэлэлэй грамотанууд, үнэтэ шангууд барюулагдаба.

Зүблөөнэй түгэсхэлдэ оперо, баледэй театрай артистнар түрүү малшадта һонирхолтой концерт харуулһан байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: КПСС-эй Буряадай обкомой секретарь нүхэр В. Ф. Лысов зүблөөндэ элидхэл хэжэ байна.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

ХУРЬГА АБАЛГА ХАХАДЛАА

Манай ажахы 5 700 эхэ хонитой юм. Түсэбтэ табан жэлэй хоёрдохи жэлдэ колхозоймнай хонишод зуун эхэ хонин бүриһөө 90 хурьга абаха, 3 килограмм нооһо хайшалха социалис уялга даажа абаһан байна. Абаһан энэ социалис уялгаяа бодото дээрэнь дүүргэжэ шадабал, бидэ хүн сагаан хонин һүрэгөө мүнөө жэлдэ 5 310 толгойгоор олошоруулха байнабди.

Һүүлэй байдалаар колхоздомнай 3 900 хурьган абтаад байна.

Дүй дүршэл ехэтэй ахалагша хонишон Артем Кирьянович Утенковой отарынхид 570 эхэ хониноо 470 хурьга абанхай, һайнаар түлжүүлжэ байна. Мүн ахалагша хонишон И. Калашников 530 эхэ хониноо 320 хурьга абаад байна. Хонишоднай февралиин 15 болотор түл абажа дүүргэхэ зорилготой ажаллана.

В. ИВАНОВ,
Калининай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ.
Бэшүүрэй аймаг.

ӨРОНОЙМНАЙ АЖАЛАЙ ДОРЮУН АЛХАМ

СССР-эй арадай ажахые 1971 ондо хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбэй дүүргэлтын дүнгүүд

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи Центральна Статистическэ Управлени СССР-эй арадай ажахые 1971 ондо хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбэй дүүргэлтын дүнгүүдые гаргаба.

Советскэ Союзай ажалшад КПСС-эй XXIV съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, түсэбтэ юһэдэхи табан жэлэй түрүүшын жэлэй түсэбые амжалтатайгаар дүүргэхын түлөө социалис мүрысөө дэлгэрүүлээд, 1971 ондо ажалай шэнэ амжалта туйлаа гээд СССР-эй ЦСУ-гай мэдээсэл дотор хэлэгдэнэ. Жэлэй түсэбэй гол даалгабаринууд дүүргэгдээ, тиихэдэ хэдэ хэдэн зүйлнүүдээр болзорһоо урид дүүргэгдээ.

Хэрэглэмжэдэ, мүн нөөсэдэ гаргашалагдаһан национальна доходой ургалта 6 шахуу процент болоо. Энэ ургалтын табанай дүрбэн хубиһаа дээшэнь ажалай бүтээсые дээшэлүүлһэнэй ашаар туйлагдаа. 1971 ондо арадай ажаһуудал һайжаруулха хараалагдаһан хэмжээ ябуулганууд бэелүүлэгдээ.

Үнгэрһэн жэлдэ арадай ажахые хүгжөөлгэ иимэ гол зүйлнүүдээр тодорхойлогдоно гэбэл: хэрэглэмжэдэ, мүн нөөсэдэ гаргашалагдаһан национальна доход 1970 онтой сасуулхада, 106 процент болоо; промышленностиин продукци—107,8 процент, тэрэ тоодо «а» бүлэг—107,7, «б» бүлэг—107,9 процент болоо; хүдөө ажахын продукци—100 процент, гол фонднуудые ашаглалга—105 процент; капитальна һомололго—107 процент; бүхы янзын транспортын ашаа шэрэлгэ—106,5 процент; хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай тоо—102,8 процент; ажалай бүтээсэ: промышленностьда—106,3 процент, колхоз, совхозуудта—102 процент, барилгада—105 процент, түмэр замай транспортдо—104,5 процент болоо.

Арадай ажахыда абтаһан олзо (сасуулагдамал сэнгээр) — 109,5 процент; арадай ажахыдахи салингай фонд—106 процент; хэрэглэмжын ниитын фонднууд—107,4 процент; хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай мүнгэн салин хүлһэнэй дунда зэргын хэмжээн—103,3 процент; колхознигуудай ажалай түлөөһэн—103 процент; хүн бүхэндэ хүртэһэн бодото олзо доход—104,5 процент, розничнэ эд бараанай эрьесэ—107 процент; хүн зонине ажаһуудалай талаар хангалга — 112 процент; гэр байра ашаглалга — 102 процент; гадаадын худалдаа наймаанай эрьесэ — 106 процент.

Продукци худалдаха, мүн олонхи гол шухала эд хэрэгсэлнүүдые гаргаха жэлэй түсэб үлүүлэн дүүргэгдээ. Продукци үйлэдбэрилгын ургалта түсэбөөр 6,9 процент гэжэ хараалагдаһан һаа, бодото дээрэ 7,8 процент болоо.

Шулуу нүүрһэ, газ абаха, электрын элшэ хүсэ, пластическа зүйл, синтетическэ дабирхай гаргаха, автопокрышканууды, автомашинанууды, приборнууды, автоматикын болон тоололгын техникын хэрэгсэлнүүдые, цемент, саарһа, мяха, һүнэй продукцинуудые абаха, мүн культурно-ажаһуудалай, гэр һуудалда хэрэглэгдэдэг, мүн промышленна бусад хэдэ хэдэн продукцинуудые гаргаха жэлэй түсэб болзорһоо урид дүүргэгдээ.

1971 оной түсэбые амжалтатайгаар дүүргэхэ талаар социалис уялгануудые абаһан предприятинууд түсэбһөө үлүүлэн 8 шахуу миллиард түхэригэй продукци гаргажа худалдаһан байна. — —

Промышленностиин зарим һалбаринуудай продукци гаргалга 1970 онтой сасуулхада иимээр ехэ болоо: электроэнергетикэ—8 процент, түлишын промышленность—6 процент, хара ба үнгэтэ металлурги—6 процент, химическэ ба нефтехимическэ промышленность—11 процент, машина бүтээлгэ ба металл болбосоруулга—11 процент, ой модоной, модо болбосоруулгын, целлюлозно-саарһанай промышленность—6 процент, барилгын материалнуудай промышленность—8 процент, хүнгэн промышленность—7 процент, эдеэ хоолой промышленность — 5 процент, культурно-ажаһуудалай болон гэр һуудалай эд бараа үйлэдбэрилгэ—11 процент.

Бүхы ниитэ союзна, союзно-республиканска промышленна министерствэнүүд, бүхы союзна республиканууд жэлэйнгээ түсэб үлүүлэн дүүргээ.

Бүхы орон доторнай шухала зүйлэй продукцинуудые гаргалга иимэ гэбэл: 1971 ондо 800 миллиард киловатт-час электрын элшэ хүсэн абтаа, нефть—372 миллион тонно, газ—212 миллиард кубическа метр, шулуу нүүрһэн—641 миллион тонно, шэрэм—89,3 миллион тонно, булад—121 миллион тонно, прокат — 95,8 миллион тонно, булад хоолойнууд — 1999 миллион метр (13,4 миллион тонно), түмэрэй руда—203 миллион тонно, минеральна үтэгжүүлгэ—61,4 миллион тонно, сернэ кислота — 12775 мянган тонно, пластическа зүйл, синтетическэ дабирхай—1862 мянган тонно, химическэ утаһа—676 мянган тонно, автопокрышка—36,2 миллион хэһэг.

1971 ондо бүтээн гаргагдаа гэбэл: 16,8 миллион киловатт хүсэтэй турбина, 13,4 миллион киловатт хүсэтэй турбинануудай генераторнууд, 38,6 миллион киловатт хүсэтэй переменнэ тоогой электродвигательнүүд, түмэр отолдог станогууд—205 мянган хэһэг (1053 миллион түхэригэй), кузнечно-даралтын машинанууд—42,3 мянган хэһэг (273 миллион түхэригэй), автомобильнууд—1142,7 мянган хэһэг, тракторнууд—472 мянган хэһэг, хүдөө ажахын машинанууд бүхыдөө 2333 миллион түхэригэй, таряа хуряадаг комбайнууд—102 мянган хэһэг.

6397 миллион дүрбэлжэн метр пумаажан, 675 миллион дүрбэлжэн метр ноохон, 760 миллион дүрбэлжэн метр улһан, 1190 миллион дүрбэлжэн метр торгон бүд гаргагдаа; 17 миллиард түхэригэй оёмол хубсаһан, 679 миллион паар арһан гутал гаргагдаа.

13,1 миллион тонно мяхан, 2,4 миллион тонно колбасна зүйл, 2,2 миллиард түхэригэй загаһанай продукци, 1022 мянган тонно малай тоһон, 20 миллион тонно һүнэй эдеэ хоол, 466 мянган тонно тоһолиг сыр, брынзэ, 9 миллион тонно элһэн саахар, 2,9 миллион тонно ургамалай тоһон, 2,9 миллион тонно кондитерска зүйлнүүд гаргагдаа. 42,1 миллион хэһэг часы, 652 миллион хэһэг фарфоро-фаянсова амһарта, 8,8 миллион хэһэг радиоприёмник болон радиоло, 5,8 миллион хэһэг телевизор, 4,6 миллион хэһэг холодильник, 4,1 миллион хэһэг хубсаһа угаадаг машина, 872 мянган хэһэг мотоцикл ба мотороллер, 4,5 миллион хэһэг велосипед ба мотовелосипед, 3,1 миллиард түхэригэй мебель гаргагдаа.

Үнгэрһэн жэлтэй сасуулхада, жэшээлбэл, электроэнерги 59 миллиард киловатт-час ехээр, нефть 23 миллион тонноор, газ 14 миллиард кубическа метрээр, шулуу нүүрһэ 17 миллион тонноор, шэрэм 3,3 миллион тонноор, булад 4,8 миллион тонноор, хара металлай прокадууд 3,3 миллион тонноор, булад хоолойнууд 82 миллион метрээр, минеральна үтэгжүүлгэ 6 миллион тонноор, приборнууд, автоматикын ба тоололгын техникын хэрэгсэлнүүд 517 миллион түхэригөөр ехэ үйлэдбэрилэгдөө гэжэ СССР-эй ЦСУ-гай мэдээсэл соо хэлэгдэнэ. Үнгэтэ ба шухаг металлнуудые абалга, нефтехимиин, нефть болбосоруулгын продуктнуудые, мүн бусад олон зүйлэй продукцинуудые үйлэдбэрилгэ ехэ болоо.

1970 онтой сасуулхада арадай хэрэглэлэй эд бараа гаргалга иимээр ехэ болоо: бүхы зүйлэй бүд—390 миллион дүрбэлжэн метрээр, оёмол хубсаһан — 1 миллиард шахуу түхэригөөр, дотор ба гадар трикотаж—38 миллион хэһэгээр, малай тоһон—59 мянган тонноор, ургамалай тоһон—163 мянган тонноор, консервэ—587 миллион баанхаар, фарфоро-фаянсова амһарта—66 миллион хэһэгээр, радиоприемнигууд ба радиолонууд—979 мянган хэһэгээр, холодильнигууд—417 мянган хэһэгээр, мебель—257 миллион түхэригөөр.

Предприятинуудай хүдэлмэриин технико-экономическа дүнгүүдынь һайжараа.

Промышленностьда ажалай бүтээсые 5,9 процентээр дээшэлүүлхэ гэжэ түсэбөөр хараалагдаһан һаа, бодото дээрэ тэрэ 6,3 процентээр ургаа. Олзо абаха түсэб дүүргэгдээ. Продукциин өөрын үнэ сэнгые доошолуулһанай, олзо доходой ургаһанай ашаар промышленность доторхи нөөсэ ехэ болоо.

Шухала ашагта малтамалнуудай олдоһон нөөсэ ехэ болоо.

Бүхыдөө промышленностиин жэлэй түсэб дүүргэгдээшье һаань, зарим предприятинууд үйлэдбэриингөө түсэбүүдые дүүргээгүй.

Үнгэрһэн жэлдэ 4 мянган түхэлэй шэнэ машина, түхеэрэлгэ, аппарадууд болон приборнууд зохёогдон бүтээгдээ. Мүнөө үе сагай техническэ эрилтэдэ тааранги 3000 шахуу шэнэ эд хэрэгсэлнүүд гаргагдадаг болоо: мянгаһаа дээшэ тооной хуушарһан продукци гаргагдахаяа болинхой.

Промышленна предприятинуудта жэлэй туршада 9 мянга шахуу оньһожоруулагдаһан поточно, 1 5 мянгаһаа олон автомат лининүүд табигдаа, 4 мянга шахуу участок, цехүүд ба үйлэдбэри үргэлжэлөө оньһожоруулагдаа, автомат аргаар хүдэлдэг болоо.

Арадай ажахыда 3,6 миллион шахуу ухаалан зохёолгын, урлан наринжуулгын дурадхалнууд нэбтэрүүлэгдэжэ, жэл соо 3 миллиардһаа дээшэ түхэригэй алмалта үгэхэ байна.

1971 ондо хүдөө ажахын продукциин юрэнхы хэмжээн 87 миллиард шахуу түхэриг болоо гэжэ СССР-эй ЦСУ-гай мэдээсэл дотор саашань хэлэгдэнэ. Энэнь үнгэрһэн табан жэлэй дунда зэргын үйлэдбэриин хэмжээнһээ 8 процентээр ехэ боложо, ургаса ехэтэй 1970 оной хэмжээнтэй адли болоно. Тиихэдээ мал ажалай продукци абалга 3 шахуу процентээр ургаа, газар тарялангай продукци абалга ороной хэдэ хэдэн районуудта саг уларилай муу байһан дээрэһээ 1970 онойхиһоо бага зэргэ доошоо болоһон байна.

Үнгэрһэн жэлдэ ороохо таряанай валовой суглуулбари 181 миллион тонно болоо, барайгар үйлэдбэрилгэ 1,4 миллион тонно боложо, 1970 онойхиһоо 11 процентээр ехэ, тиихэдэ үнгэрһэн табан жэлэй дунда зэргын хэмжээнһээ 41 процентээр ехэ болоо.

Ороной хлопок ургуулагшад 7 миллион тонно түүхэй хлопок суглуулжа, ехэ амжалта туйлаба.

Саахарай свеклын валовой суглуулбари 72,1 миллион тонно, наран сэсэг — 5,7 миллион тонно, хартаабха—92,3 миллион тонно, овощ—20 миллион тонно болоо.

Мал ажал саашадаа хүгжөө.

Мал ба шубуу худалдан абаха арадай ажахын түсэб үлүүлэн дүүргэгдээ. Колхоз, совхозуудай худалдадаг эбэртэ бодо малай дунда зэргын шэгнүүр ехэ болоо. Үндэгэ худалдан абаха түсэб үлүүлэн дүүргэгдээ. Түсэбһөө гадуур һү худалдан абаха даалгабари дүүргэгдээгүй.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

ХАНИ ЁҺОНОЙ УУЛЗАЛГА

...ГА. (ТАСС). Чехословакиин революционно профсоюзна ...нэй Центральна Соведэй ...ар 1972 оной январиин ...21 хүрэтэр КПСС-эй ЦК-...Политбюрогой гэшүүн, ...-эй түрүүлэгшэ А. Н. Шелепин түрүүтэй ВЦСПС-эй делегаци Чехословакида хани ёһоор ...һан байна.

ВЦСПС-эй делегацие КПЧ-гэй ЦК-гай Генеральна секретарь Г. Гусак угтан абажа, тэрээнтэй хани ёһоной, үнэн зүрхэнэй хөөрэлдөө хээ. Словакида энэ делегаци КПЧ-гэй ЦК-гай Президиумэй гэшүүн, Словакиин компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Й. Ленартай уулзаһан байна.

ЧССР-тэ айлшалха үедөө совет профсоюзуудай делегаци КПЧ-гэй ЦК-гай Президиумэй гэшүүн, ЧССР-эй Революционно профсоюзна хүдэлөөнэй Центральна Соведэй (РПД-гэй ЦС) түрүүлэгшэ К. Гофман түрүүтэй Чехословакиин профсоюзуудай делегацитай уулзаһан, хөөрэлдэһэн байна.

...ПАРТИИН ...ШИИДХЭБЭРИНҮҮДЫЕ ...ТООР БЭЕЛҮҮЛХЭ

...ание» гэжэ бүхэсоюзна ...эй правлениин зарлаһан ...ар январиин 21-дэ Москва-...элмэрээ дүүргэбэ. «КПСС-...IV съезд ба хүдөө ажахын ...айлбарилан дэлгэрүүлхэ ...нууд» гэһэн асуудалаар ...инар болоо.

...инарта хабаадагшад, хү-...й пропагандистнуудай олон ...н отрядай түлөөлэгшэд хүдэлмэриингөө дүй дүршэл халан абалсаа, зорилгонуудаа зүбшэн хэлсээ. Үнгэрэгшэ жэлдэ 2 миллион шахуу лекцинүүд уншагдаа гэжэ тэдэнэр тэмдэглээ. Хүдөөгэй ажалшадай үмэнэ үйлэдбэриин түрүүшүүл, эрдэмтэд, конструкторнууд, ухаалан зохёогшод лекци уншадаг юм.

Семинар дээрэ КПСС-эй ЦК-гай хүдөө ажахын таһагые даагшын орлогшо И. К. Капустян, ВАСХНИЛ-ай академигүүд Г. М. Лоза, Н. Б. Турбин, СССР-эй хүдөө ажахын министерствын харюусалгата хүдэлмэрилэгшэд үгэ хэлээ.

А. А. Громыко Японодо

СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр А. А. Громыко совет-япон харилсаанай, тэрэшэлэн хоёр оронине һонирхуулдаг уласхоорондын асуудалнуудаар ээлжээтэ зүбшэлгэнүүдые хэхын тула, Японой правительствын уряалаар, албанай хэрэгээр Токио ошонхой.

(ТАСС).

ОРОНОЙМНАЙ АЖАЛАЙ ДОРЮУН АЛХАМ

СССР-эй арадай ажахые 1971 ондо хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбэй дүүргэлтын дүнгүүд

(Түгэсхэл. Эхинииинь 1-дэхи нюурта)

Хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэ зорюулагдаһан гүрэнэй ба колхозуудай капитальна һомололго бүхы хүдэлмэриин талаар 21 миллиардһаа дээшэ түхэриг болоно, 1970 онтой сасуулхада 10 процентээр ехэ болоо.

Хүдөө ажахын материально-техническэ үндэһэ һууриинь саашадаа бэхижэжэ байгаа. Гол шухала техникэ болон минеральна үтэгжүүлгэ үгэхэ жэлэй түсэб дүүргэгдээ.

Бүхы янзын транспортын ашаа шэрэлгэ 4,1 триллион тонно-километр болоно, 1970 онтой сасуулхада, 6,5 процентээр ехэ болоо гээд ЦСУ-гай мэдээсэл дотор хэлэгдэнэ.

Үнгэрһэн жэлдэ арадай ажахыда 82 миллиард шахуу түхэригэй ниитэ сэнтэй гол фонднууд ашаглагдаа гэхэ гү, али 1970 онтой сасуулбал, 5 процент ехэ фонднууд хүдэлжэ эхилээ.

1971 оной гүрэнэй капитальна һомололгын түсэб дүүргэгдээ.

1971 ондо 400 шахуу гүрэнэй шэнэ томо промышленна предприятинууд ашаглагдаа, тэрэшэлэн олон тооной шэнэ цехүүд, үйлэдбэри хүдэлжэ байһан предприятинуудта ашаглагдаа.

Хүнгэн, эдеэ хоолой ба мяха, һүнэй промышленностиин хүсэн горитойхоноор ехэ болоо. Фарфоро-фаянсова эд хэрэгсэлнүүдые гаргадаг хүсые ашаглаха жэлэй түсэб болзорһоо урид дүүргэгдээ.

Хүдөө ажахыда гүрэнэй ба колхозуудай мүнгэ зөөреэр 4 миллион эбэртэ бодо малай байха, 5 миллионһоо олон гахайн, 6 миллионһоо олон хонидой, 31 миллион шубуудай байха байра баригдаа.

1971 ондо промышленна аргаар гахайн, үхэрэй мяха, һү үйлэдбэрилхэ гүрэнэй, колхозуудай, колхоз хоорондын мал ажалай үйлэдбэри баригдажа эхилээ. Московско областьдо «Вороново» гэжэ малай томо байрын түрүүшын ээлжээн ашаглагдаа.

400 мянган гектар уһалагдадаг шэнэ газар эдлүүридэ ороо, 800 мянгаһаа ехэ гектар шниг ехэтэй, намаглиг газар хатаагдаа, 6,8 миллион гектар бэлшээри уһатай болоо, тэрэшэлэн 300 мянган гектар уһалагдадаг газарай мелиоративна барилгань һайжаруулагдаа.

Барилга-хабсаралгын организацинуудые түсэблэлгын ба экономическа талаар урмашуулгын шэнэ гуримда оруулха ябадал үргэлжэлүүлэгдээ. Шэнэ гуримаар 230 барилга-хабсаралгын трестнүүд, гэр байра барилгын комбинадууд, мүн бусад организацинууд хүдэлөө. Тэдэнэр барилгын бүхы хүдэлмэриин ниитэ хэмжээнэй 12 процентһээ дээшые бүтээгээ.

Арадай ажахыдахи подрядна хүдэлмэриин түсэб бүхыдөө 102 процент дүүргэгдэжэ, хүдэлмэриинь хэмжээн 9 процентээр ехэ болоо.

Арадай ажахыдахи хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай жэлэй дунда зэргын тоо 92,7 миллион болоно, 1970 онойхитой сасуулхада, 2,5 миллион хүнөөр олон болоо.

Үгэрһэн жэлнүүдэйхидэл адляар нёдондо орон доторхи бүхы зон ажалаар хангагданхай байгаа; зарим һалбаринууд ба районуудта хүдэлмэришэ хүсэн дуталдаһан байна.

ЦСУ-гай мэдээсэл дотор тэмдэглэгдэһэнэй ёһоор, хүдэлмэришэд, алба хаагшадай салин хүлһэ дээшэлүүлхэ, хүдэлмэришэд, алба хаагшад ба колхознигуудые пенсеэр хангалгын хэрэг һайжаруулхын тула юһэдэхи табан жэлэй турша соо бэелүүлхэ гэжэ КПСС-эй XXIV съездын Директивэнүүдээр хараалагдаһан хэмжээ ябуулганууд 1971 ондо дүүргэлтэ болгогдожо эхилээ.

Түмэр замай транспортын метрополитенүүдэй хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай салин хүлһэнэй доодо захые һарын 70 түхэригтэ хүрэтэр нэмээгдэһэн, тиихэтэй хамта, дундуур түлөөһэ абадаг хүдэлмэрилэгшэдэй салин хүлһэн дээшэлүүлэгдэһэн байна. Ороной хэдэ хэдэн районуудта совхозуудай, гүрэнэй, хүдөө ажахын бусад предприятинуудай, уһанай, ойн ажахын ба «Сельхозтехникын» предприятинуудай трактористнууд-машинистнүүдэй тарифна түлөөһэн нэмээгдээ.

Үндэр наһатай болоһон хүдэлмэришэд, алба хаагшадта үгтэдэг пенсинүүдэй доодо захын хэмжээн ехэ болгогдоһон байна. Үндэр наһатай колхознигуудай пенсинүүдһээ гадна, мүн инвалидуудта, тэжээдэг хүнөө алдагшадта үгтэдэг пенсинүүдэй доодо хэмжээн нэмээгдээ. Хүдэлмэришэд, алба хаагшадта, тэдэнэй бүлэнэртэ тогтоогдоһон пенси тодорхойлгын гурим колхознигуудта хабаадуулагдаа.

1971 ондо шэнэ хэмжээ ябуулганудай хараалагдан бэелүүлэгдэһэнэй үндэһөөр, 19 миллион хүнэй салин хүлһэн ба пенсинүүд нэмээгдэһэн байха юм.

Хүдэлмэришэд, алба хаагшадай жэл соо абадаг дундуур салин хүлһэнэй нэмэлтэ 2,1 процент байха гэжэ жэлэй түсэбөөр хараалагдаһан аад, үнэндөө, тэдэнэй һара соо абадаг дундуур мүнгэн түлөөһэн 3,3 процентээр нэмэжэ, 126 түхэриг болоһон байна. Ниитын хэрэглэлэй фонднуудһаа үгтэдэг түлөөһэн ба хүнгэлэлтэнүүдые нэмэбэл, дундуур салин хүлһэнэй хэмжээн 170 түхэриг болоо, харин 1970 ондо 164 түхэриг байһан юм. Колхознигуудай ажалай түлөөһэн 3 процентээр нэмэбэ.

Ниитын хэрэглэлэй фонднуудһаа хүн зоной абадаг түлөөһэнүүд ба хүнгэлэлтэнүүд 68,6 миллиард түхэригэй болоо гэхэ гү, али үнгэрэгшэ жэлэйхиһээ 7,4 процентээр нэмээ. Эдэ фонднуудай мүнгөөр түлөөһэгүй һуралсал, медицинскэ туһаламжа, пенсинүүд ба тэдхэмжэнүүд, социальна хангалгын ба социальна страхованиин бусад түлөөһэнүүд, амаралтын түлбэри, стипендинүүд, санаторинуудта, амаралтын байшангуудта ошохо түлөөһэгүй, хүнгэлэлтэтэй путёвконууд, хүүгэдэй саадууд ба яслинуудай гаргаша, социальна, соёлой хэрэглэмжэ хангаха бусад түхэлэй гаргашанууд хангагдаһан байна.

Гүрэнэй, кооперативна рознично худалдаа наймаанай эрьесэ 164 миллиард түхэригэй болоно, сасуудхагдамал сэнгүүдээр 7 процентээр нэмээ. Рознично худалдаа наймаанай жэлэй түсэб дүүргэгдээ.

Худалдаа наймаанай эрьесын нилээд нэмэбэшье, зарим эд товарнуудай талаар: тусхайлан хэлэбэл, загаһанай, сельдиин, овощой, зарим түхэлэй нооһон бүд, хубсаһан, гутал, амһартануудай талаар хүн зоной хэрэглэмжэ хүсэд хангагдаагүй байба.

Ороной экономикын амжалтатайгаар хүгжэһэн ушар, рознично худалдаа наймаанай, хүн зондо үзүүлэгдэдэг туһаламжануудай ургалта мүнгэнэй тогтууритай эрьесэ хангаа.

Даб дээрэхи мэдээнүүдһээ харахада, гүрэнэй, колхозуудай ба хүн зоной мүнгэ зөөреэр 2 миллион 300 мянга шахуу болбосон шэнэ байранууд, 108 миллион үлүүтэй дүрбэлжэн метр байрын гэрнүүд баригдажа, ашаглалгада оруулагдаа. Энэмнай 1970 онойхиһоо миллион үлүүтэй дүрбэлжэн метрээр ехэ байна. Үнгэрэгшэ жэлдэ 3 миллион айл бүлэнэр гэхэ гү, али 11,4 милиион совет гражданинууд бүри һайн байрануудта байдаг болоо. Ороной городуудай болон тосхонуудта 1,6 миллион үхибүүдэй һураха юрэнхы эрдэмэй шэнэ һургуулинууд, һургулиин наһа гүйсөөгүй 470 мянган үхибүүдэй байха эмнэлгын газарнууд, олон тоото больницанууд, поликлиникэнүүд, соёлой ба ... далай бусад байранууд ... да оруулагданхай. Гэхэтэй ... олохон союзна республикын ... стерствэнүүд ба албан ... байрын, соёлой ба ... барилга хэхэ түсэбүүд ... дүүргэгдээгүй байна.

1970 онойхитой жэшэхэдэ ... һуудалай талаар туһа ... хэмжээн 12 процентээр, ... дөө нютагуудта — 17 процентээр нэ... мээ. Гэхэ зуура жэлэй ... та дүүргэгдээгүй байба. ... далай хэрэглэмжэ ханга... приятинуудай тоо олон б... илангаяа хүдөө нютагуу... предприятинууд дутамаг... Эдэмнай хүн зоной улам ... жо байгаа эрилтэ хэр... үшөөл хүсэд хангаагүй. ... һээ ажаһуудалай хэрэглэ... ха шэнэ предприятинуудые ... гада оруулалгын түсэб ... союзна республика, го... районуудта дутуу дүүргэ...

Городууд, тосхонуудай ... дань бүри болбосон түхэл... гохо хүдэлмэри ябуулга... лэй турша соо 3 милли... тэй байрануудта газ ор...

Арадай гэгээрэл, эрдэм... соёл улам хүгжөөгдэһэн... до үзүүлэгдэдэг медици... һаламжа һайжаруулагдаа...

Советскэ Союзай зон... тоо 1972 оной январиин 1-... далаар 246,3 миллион хүн ... байба.

ХУРСА ХЭЛЭЭР, ТОДО ҺОНОРООР

Лекционно хүдэлмэриин дүршэлһөө

«Знание» бүлгэмэй Хяагтын районно организацида эхин 27 организаци бии юм. Тэндэнь 478 хүн тоологдодог. Гол түлэб багшанар, врачнууд, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд тэрэ тоодо ородсоно.

Лекторнууднай ямараар ажалланаб? КПСС-эй XXIV съездын шиидхэбэринүүдтэй тааралдуулан, аймаг дотороо лекционно хүдэлмэри һайжаруулхын тула ямар юумэ хэгдэхэ ёһотойб? «Знание» бүлгэмэй һаяхан болоһон районно конференци дээрэ эдэ асуудалнуудта гол анхарал хандуулагдаһан байна.

Һүүлэй жэлнүүдтэ лекционно хүдэлмэри аймаг доторнай һайжараа гээд сэхыень хэлэхэ хэрэгтэй. Лекци уншаха түсэб үлүүлэн дүүргэгдэнхэй. 1971 оной туршада хамта дээрээ 4500 лекци уншагдаа. В. И. Ленинэй түрэһөөр 100 жэлэй ойдо бэлэдхэлэй үедэ Хяагта хотодо, Хүдэри-Сомон, Тамир болон бусадшье тосхонуудта ленинскэ тематикаар кинолекторинууд эмхидхэгдэһэн байгаа.

1971 ондо гол түлэб ниитэ-политическэ, научно-атеистическэ, сэрэгэй-патриотическа, научно-техническэ, педагогическа, медицинскэ болон литература, искусствын темэнүүдтэ зорюулагдан, лекцинүүд уншагдаһан байна.

КПСС-эй райкомой пропаганда, агитациин таһагай, «Знание» бүлгэмэй Президиумэй үүсхэлээр политическэ һайн бэлэдхэлтэй хүнүүдһээ бүридэһэн лекторнуудай бүлэг байгуулагдаһан юм. 40 хүнһөө бүридэһэн тус бүлэг долоон хоногто нэгэ дахин (пятницада) ажахынуудта гаража, лекцинүүдые уншадаг байна. Энэ үдэрые «лекторэй үдэр» гээд нэрлэдэгбди. Неделиин эхиндэ хэн хаана, ямар лекци уншахаб гэһэн мэдээсэлые аймагай газетэдэ толилдог байнабди. Тиихэлээрээ хүн зон лекци тухай мэдэһэн байдаг. Колхоз, совхозуудай эдэбхитэд мүн лэ пятницын үдэр лекци уншадаг юм. Тиихэдээ холын фермэ, отаранууддай ажалшадта саг үргэлжэ лекци уншахые оролдодогбди. Энэ талаар Буряадай түрүүшын революционер Ц. Н. Ранжуровай нэрэмжэтэ колхозой «Знание» бүлгэмэй эхин организаци һайн жэшээ харуулна. Энэ организацие дунда һургуулиин директор, эдэбхитэй коммунист В. Башинхаев хүтэлбэрилдэг юм.

Мүн Л. Юговагай хүтэлбэрилдэг медицинскэ нэгэдэлэй эхин организаци һайнаар ажаллана. Аймаг доторнай 53 врач, 300 медицинскэ дунда мэргэжэлтэд тоологдодог. Үнгэрэгшэ жэлдэ тэдэнэр 300 лекци уншаа. Тэдэнэй үүсхэлээр хэдэ хэдэн тематическа конференци, асуудал ба харюугай үдэшэнүүд үнгэргэгдөө, врачнууд хүн зонтой уулзаа. Элүүрые сахиха асуудалаар үдэшын университет үнгэрэгшэ жэлдэ хэшээлнүүдээ дүүргэжэ, мүнөө жэлдэ городой 2-хи дунда һургуулиин дэргэдэ эхэ, эсэгэнэртэ зорюулагдаһан мүн лэ тиимэ университет хүдэлжэ эхилээ.

Медицинын хүдэлмэрилэгшэд 1517 санбюллетень гаргаа, Харанхы, Хяагтын адаг тосхонуудта элүүр энхын һургуулинууд, поликлиникын дэргэдэ — залуу эхын һургуули эмхидхэгдэнхэй. Элүүрые сахигшад хүн зоной урда уншадаг лекцинүүдээ һонирхолтой болгохо гэжэ оролдоно. Манай бүлгэмэй Президиумэй гэшүүн үнгэрэгшэ жэлдэ Ялтада ошоходоо, «Черноморец» гэжэ клубай ажал хүдэлмэреэр һонирхоһон, врачнуудай эмхидхэһэн уулзалгада хабаадаһан юм. Врачнуудай хүн зонтой уулзалга тухай хөөрэхэдэнь, манай аймагай врачнууд һайшаагаад, тиимэ уулзалгануудые хэжэ эхилээ бэлэй. Үнэхөөрөөшье иимэ уулзалганууд хүн зон олоороо сугларадаг байна.

Энэ хэмжээ ябуулга тухай хэдэн үдэр урид радиогоор гү, али аймагай газетэдэ соносхогдодог. Уулзалгада уригдаһан врачнуудай үргэн столой саана һуурияа эзэлһэнэйнь удаа, нэгэ врач медицинын шэнэ туйлалтанууд тухай хөөрэдэг. Медицинскэ училищиин директор В. К. Альков сагаан халаадтай хүнүүдэй һайн һайхан хэрэг тухай, невропатолог Л. В. Бычкова нервнэ системэ ба муу заншал тухай, фтизиатор В. Ф. Рубан — уушханай ханяадан, тэрээнһээ һэргылхэ тухай, гинеколог А. В. Суворовская — рак үбшэн тухай, санитарна эпидемическэ станциин главна врач Б. Ц. Бальдиров — халдабарита үбшэнүүд, тэрээнһээ һэргылхэ тухай хөөрэбэд.

Врачнууд хуряангыгаар, удха түгэлдэрөөр, ойлгосотойгоор хөөрөө. Лекцидэ ерэгшэд совет медицинын туйлалтанууд тухай шэнэ һонинуудые дуулаһан, олон асуудалнуудые табижа, дүүрэн харюу абадаг байна.

«Знание» бүлгэмэй Буряадай организациин правлениин шиидхэбэреэр ССР Союзай, Буряадай АССР-эй тогтоогдоһоор 50 жэлэй ойн баярта зорюулан, манай бүлгэмэй эхин организацинуудай ниитын харалта үнгэрэгшэ жэлэй май 1-һээ соносхогдонхой. Энэ тогтоол лекционно хүдэлмэри һайжаруулха хэрэгтэ нүлөөлөө.

Жэшээ болгон, Ранжуровай нэрэмжэтэ колхозой эхин организацие абая. Эндэ ниитын харалгын һүүлээр педагогическа, хүдөө ажахын, залуушуулай, медицинскэ лекторинууд эмхидхэгдээ. Тиихэдэ үшөө КПСС-эй XXIV съездын шиидхэбэринүүд ба материалнуудые нэбтэрүүлхэ саг үргэлжын лектори хүдэлнэ. Мүнөө ниитэ-политическэ ба соёл гэгээрэлэй хүдэлмэри ябуулхадаа, бүхы организацинууд («Знание» бүлгэм, соёлой, медицинын, һуудал байдал хангалгын эмхи зургаанууд г. м.) нэгэдхэмэл түсэбөөр ажалладаг болоһониинь һайшаалтай. Энэ нэгэдхэмэл түсэбыень партком баталдаг, һүүлээрнь хүн зондо дуулгагдадаг гээшэ. Ушар тиимэһээ хаана, ямар хэмжээ ябуулга бэелүүлхэ байһаниинь урид мэдэгдэдэг байна.

Шэнэ жэлдэ лекторнууд, агитаторнууд болон политинформаторнууд политическэ хүдэлмэреэ улам эдэбхитэйгээр эхилбэ.

Гэхэтэй хамта, манай ажал хүдэлмэридэ горитой дутагдалнууд бии гээшэ. Аймгүйсэдкомой хүдөө ажахын управлениин мэргэжэлтэд лекционно хүдэлмэридэ тон муугаар хабаадана. Атеистическэ пропаганда үшөөл һула зандаа.

«Знание» бүлгэмэй аймагай организаци иимэрхүү дутагдалнуудые усадхахын түлөө оролдожо байна.

А. СУРМАЧ,
«Знание» бүлгэмэй Хяагтын аймагай организациин Президиумэй түрүүлэгшэ.

ТОДОРХОЙГООР ТАНИЛСАБА

КПСС-эй обкомой дэргэдэхи һарын курсада һуралсажа байһан колхозуудай парткомуудай секретарьнар һаяхан Мухар-Шэбэрэй аймаг ошожо, тэндэхи ажахынуудай партийна организациин хүдэлмэриин дүршэлтэй танилсаһан байна.

Парткомуудай секретарьнар эгээн түрүүн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түб тосхон Никольск ошобо. Колхозой парткомой секретарь А. П. Калашников суглараагшадта хандан үгэ хэлэхэдээ, партийна организациингаа байгуулагдаһан түүхэ тухай, мүнөө үедэ колхозой коммунистнуудай хэжэ байһан ажал, үүргэ болон саашанхи зорилгонууд тухайнь хөөрэжэ үгөө. Удаань колхозой түрүүлэгшэ С. В. Устинов үгэ абажа, ажахы тухайгаа тодорхойгоор хөөрэһэн байна. Һүүлээрнь колхозой комсомолой эмхиин секретарь Григорий Калашников, нютагай библиотекые даагша И. И. Бодров гэгшэд ажал хэрэг тухайгаа хөөрэжэ үгөө.

Айлшад нютагай партийна комитедэй хүдэлмэриин дүй дүршэл тухай хөөрөө шагнаһанайнгаа удаа һү һаалиин хоёр фермэ дээгүүр ябажа, малшадай байра байдалтайнь, ажал хүдэлмэритэйнь танилсаа. Колхозһоо мордохынгоо урда тээ тэндэхи музей орожо хараһан байна. Хизаар ороноо шэнжэлхэ нютагай музейдэ табигдаһан экспонадууд колхозуудай парткомой секретарьнуудые һонирхуулаа.

Һарын курсада һуралсажа байһан колхозуудай парткомой секретарьнар Ленинэй нэрэмжэтэ колхозһоо саашалжа, мүн энэ аймагай Хонхоло тосхон хүрөө. Эндэхи «Искра» колхозой түб тосхондо тэдэнэр партийна организациин хэрэг дансатай танилсаһаа гадна, дүй дүршэлөөрнь һонирхоһон байна. Сугларагшадай гүйлтаар колхозой парткомой секретарь И. В. Рачинский, колхозой түрүүлэгшэ Социалис Ажалай Герой Е. В. Иванов ажал хүдэлмэреэ ямараар эмхидхэдэг тухайгаа хөөрэжэ үгөө.

Айлшад колхозой конторһоо гарамсаараа һаамхай үнеэдэй, гахайн фермэнүүдээр ябажа хараһан байна. Һүнэй фермэдэ баригдаһан болбосон түхэлтэй удаан булан айлшадай анхара... Гахайн фермэдэ һонирхо... хаар юумэн мүн лэ олон... Шэнэ барилгануудтай ... мын бүхы хүндэ хүд... оньһожоруулагданхай. ... фермын гахайнуудта тэ... рааха, шэбхэ сэбэрлэхэ ... үргэлжэдөө оньһожору... хай.

В. КОВАЛЕ...
«Ленинэй зам» газ... редакциин хүдэлмэри... Мухар-Шэбэр.

Партийна хроник...

АМЖАЛТА БИИ, АЖАЛ ҮШӨӨ ЕХЭ

Һаяхан бүд нэхэгшэдэй соёлой байшан соо Улаан-Үдын аймагай хүдөө ажахын түрүүшүүлэй суглаан болоно үнгэрбэ. Аймагай колхоз, совхозуудай түлөөлэгшэд эндэ сугларжа, юһэдэхи табан жэлэй түрүүшын жэлэй дүн согсолжо, 1972 оной социалис уялганудые баталан абаба.

Аймагай колхоз, совхозуудай ажалшадай үнгэрэгшэ жэлдэ ямараар хүдэлжэ гараһан тухай аймагай гүйсэдхэхэ комитедэй хүдөө ажахын управлениин начальник Павел Алексеевич Горбунов дэлгэрэнгы элидхэл хэбэ.

Ажалшад үнгэрһэн жэлдэ габшагай һайнаар хүдэлжэ, ехэ амжалта туйлаба. Коммунис партиин XXIV съездын болоһон түүхэтэ жэлдэ тус аймаг гүрэндэ мяха худалдаха түсэбөө 112, һү — 106, үндэгэ — 147, нооһо — 105 процентээр дүүргэжэ, мал ажалай продукци ехээр үйлэдбэрилэн, гүрэндэ тушаахын түлөө республикын аймагуудай хоорондо дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ хоёрдохи һуурида гараһан юм. Колхоз, совхозуудай механизаторнуудай оролдосотой һайнаар хүдэлһэнэй ашаар аймаг түсэбһөө гадуур 34 мянган центнер орооһо Эхэ орондоо тушааба. Мүн гүрэндэ хартаабха худалдаха түсэб амжалтатайгаар дүүргэгдэһэн байна.

Ленинэй нэрэмжэтэ, «Маяк», «Советская Россия» колхозуудай, Улаан-Үдын совхозой, «Байкал» учхозой ажалшад түсэб даабариин дүүргэлтэдэ ехэхэн хубитаяа оруулһан байна. «Советская Россия» колхозой хүдэлмэрилэгшэд ажалай үндэр амжалтануудые туйлажа шадаа гэжэ онсолон тэмдэглэмээр. Мүн эндэ хамтын адууһа малай тоо толгой олошорһон байна. «Маяк» колхозой таряашад гектар бүриһөө 14,1 центнер орооһо хуряажа, аймаг дотороо шалгаран гараба.

Мал ажалай продуктнуудые үйлэдбэрилгэ, гүрэндэ худалдалгаар амжалтанууд яһала туйлагдаба. Тиигэбэшье дутуу дунданууд зарим ажахынуудта үшөө бии байһаар. Үнгэрэгшэ жэлдэ гүрэндэ мяха худалдаха түсэбөө «Коммунизм», «Дружба», «Улаан Оронго» колхозууд дүүргэжэ шадаагүй. Эдэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдэй анхарал багаар табиһан дээрэһээ иимэ ушар тохёолдоо.

Удаань ажахы бүхэнэй түлөөлэгшэд үгэ хэлэһэн, ажал хэрэгэйнгээ ямар ябажа байһан тухай хөөрэжэ үгэһэн байна. Ушарһан дутуу дунданууддаа усадхажа, СССР ороной тогтоһоор 50 жэлэй ойе ажалай шэнэ бэлэгүүдээр угтаха зорилготой байһанаа элидхэлшэд мэдүүлээ. Һүүлээрнь суглаанда хабаадалсагшад 1972 оной социалис уялгануудые нэгэн дуугаар баталан абаба.

Мал ажалай продукци элбэгээр абажа, хараалһан түсэб даабаринуудаа үлүүлэн дүүргэһэн «Советская Россия» колхозой түлөөлэгшэдтэ нэрьемэ альга ташалган доро КПСС-эй райкомой гүйсэдкомой дамжуулгын туг барюулагдаба. Мүн шэ жэлдэ орооһо таряа... баян ургаса хуряажа... «Маяк» колхоз да... Улаан тугта хүртөө. А... рүүшүүлдэ Хүндэлэлэй... үнэтэ бэлэгүүд барюула...

Д. ХУБИ...
манай ...

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: ...низм» колхозой агроно... Шабаев, «Байкал» учхоз... һаалишан Д. Л. Дондо... нэй нэрэмжэтэ колхозой ... П. И. Горбатых гэгшэд ... лалгын үедэ; суглаанай ...

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВА...

50 ЖЭЛ

СССР

РОССИИ НАЦИОНАЛЬНА ОКРУГУУДТА

ТАСС-ай корреспондентнүүд мэдээсэнэ

ХОЙТО ЗҮГЭЙ АЖАЛШАДАЙ ЗАХИЛААР

АНАДЫРЬ. Чукоткын арад зон он жэлэй ошохо бүри эд бараа ехээр худалдан абадаг болоно. Шэнэ 1972 ондо эд бараанай эрьесэ 10 процентээр дээшэлүүлэгдэхээр хараалагданхай.

Москвада болодог «Ростекстильторгын», «Рособувьторгын» эмхидхэһэн заншалта ярмагта «Анадырьторгын» түлөөлэгшэд хабаадалсаба. Тиигэжэ тэдэнэр гадар хубсаһа, гутал ехээр худалдан абаа, мүн ехэ эд бараанда захил хэгдээ. Захил хэгдэһэн зарим бараанинь Чукоткодо самолёдоор абаашагдаха юм.

Эд бараанай эрьесын дээшэлхэ бүри Чукоткодо магазинууд олоор баригдана. Чукоткын округой түб Анадырьта нэгэ доро 50 наймаалагшын хүдэлхэ универмагай барилга эхилээ.

И. РИГА.

ТҮРЭЛ ХИЗААРАЙ ТҮҮХЭ

УСТЬ-ОРДА. Буряадай национальна округой уран зохёолой нэгэдэлэй ээлжээтэ зүблөөн эндэ болобо. Хүдөөгэй библиотекын хүдэлмэрилэгшэ, уран зохёолой нэгэдэлэй үнинэй гэшүүн Николай Петровой шэнэ зүжэг зүбшэн хэлсэгдээ. Байгал шадарай нютагуудта Совет засаг тогтоолго, манай Эхэ ороной арадуудай бата бэхи хани барисаан тухай домоглоһон энэ зүжэгые эндэхи арадай театрта табихыень дурадхаһан байна. Нэгэдэлэй гэшүүн Анатолий Тириковэй бэшэһэн роман мүн лэ энэ темэдэ зорюулагданхай.

Национальна округой нютаг бүхэндэ ажаһуудаг хэдэн арбаад хүн мүнөө энэ нэгэдэлдэ оролсоно. Тэдэнэр түрэл хизаарайнгаа түүхые домоглон шэнэ шэнэ зохёолнуудые бэшэнэ. ССР Союзай байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойдо зорюулжа, түүхэ харуулһан эрхим очеркын конкурс соносхогдобо.

Н. ОНХОНОВ.

АВТОМАТ СТАНЦИНУУД

НАРЬЯН-МАР. Оро үсхэбэрилдэг эндэхи колхозуудай баазануудта шэнэ жэлэй урдахана телефоной 3 автомат станци ашаглалгада оруулагдаа. Тэдэ станцинууд хамтадаа 1400 номертой.

«Орбита» гэжэ телевизионно станци баригдажа байна. Тэрэнэй барилга энэ жэлэй эсэстэ дүүргэгдэхээр хараалагдана.

Б. ИСАКОВ.

ҺОНИРХОЛТОЙ КОЛЛЕКЦИ

КУДЫМКАР. Эндэ ажаһуудаг Валентина Тетюевагай гэр багашье, ээдэб янзын абяатай олон тоото хонхонууд бии ... ми-Пермяцка национальна округой нютаг бүхэнһөө тэдэ... рэй ээзэн эхэнэр суглуулһан байна. Хонхо бүхэн дээрэнь ... хэн, хаана, хэзээ хээб гэжэ бэшээтэй байдаг юм. Эндэ... зон эртэ урда сагһаа хойшо хонхонуудые шэмэглэн гоёожо байһан заншалтай.

В. ПАШ...

ШЭНЭ БАРИЛГАНУУД

ХАНТЫ-МАНСИЙСК. Мортка тосхоной үхибүүд үбэлэй ... тын һүүлээр гурбан дабхар байшанда һуралсалаа үргэлжэ... Һургуулиин шэнэ байшан хирпиисээр баригдаа. Тэндэнь ... классууд, спортын ба актова зал бии. Һургуулиин шэнэ ... Южнокондинско леспромхозой барилгашад бодхоожо, ү... бэлэглээ.

Округой нютаг бүхэндэ шэнэ барилганууд олоор хэгдэжэ ... засска леспромхозой барилгашад шэнэ клуб бодхоожо, ш... лэй урдахана ашаглалгада оруулаа. Малиновска леспромхо... маралгын бассейн баригдаа.

Комсомольский тосхондо телестуди хүдэлнэ. Мүнөө тэнд... ехэтэй передатчик тодхогдожо байна. Тэрэнэй ашаглалгада ... лагдахада, олохон тосхонуудай ажалшад телевизор хара... тай болохо юм.

А. ЗАМЯ...

ШЭНЭ АНСАМБЛЬ

АГИНСК. Агын Буряадай национальна округто бэлигтэй ... шуул олон юм. Эндэһээ СССР-эй арадай артист Лхасаран ... воин, композитор Базар Цырендашиев болон бусад урган ... Мүнөө тэдэнэй олонхинь Буряадай АССР-эй соёл культуры... ажал ябуулагшад болонхой.

Россин Федерациин Культурын министерствын шиидхэ... ёһоор, мүнөө эндэ вокальна ба хүгжэмэй инструментнүүдэй ... ансамбль бии болгогдохонь. Костюм, хүгжэмэй инструмент ба ... хэрэгтэй юумэнүүдые худалдажа абахынь тула мүнгэ зөө... мологдоо.

Б. РАБДА...

Николай Дамдинов

Доржо Банзаров

Гурбан үйлэтэй, зургаан үзэгдэлтэй түүхэтэ драма

ЭНЭ ЖЭЛЭЙ МАРТ ҺАРАДА манай республикын олонниитэ буряадай түрүүшын эрдэмтэ Доржо Банзаровай түрэhөөр 150 жэлэй ойе үргэнөөр тэмдэглэхэнь. Үшөө 1969 оной намар Доржо Банзаров тухай поэт Николай Дамдиновай бэшэhэн зүжэг Буряадай драмын театрта табигдаа hэн. Зүжэг соогоо автор Доржо Банзаровай hүүлшын жэлнүүдые харуулhан байна. Суута эрдэмтын 150 жэлэй ойн урда Николай Дамдинов тус зүжэгөө үшөө дахин нарииваар хаража үзөөд, түрүүшынь үйлые шэнээр бэшээд, манай редакцида асарба. (Анхандаа зүжэгэйнь нэгэдэхи үйлэ Петербургда болодог юм hэн, мүнөө — Банзаровай Эрхүү ерээд байhаар эхилнэ). Зүжэг дээрэ хүдэлхэдөө, автор түүхын баримтануудые элбэгээр хэрэглэхээ оролдоо. Жэшээнь, Муравьев, Нил, Васильев, хамба лама гэхэ мэтэ нюурнуудые тэдэнэй бодото намтарнууд дээрэ үндэhэлэн бэшэнхэй. Мүн Банзаров тухай байhан баримтануудые шадахысаа хэрэглэхээ оролдоhониинь hайшаалтай. Гэхэтэй хамта, зохёолдоо тааруулжа, түүхэтэ фактнуудые өөрынхеэрээ харааhан газарнууд байха. Исунке хүн тайжын шулуун дээрэхи бэшэгые Банзаров 1850 ондо гүйсэд уншаhан байха юм. Тэрэнииень автор зүжэгэй композицида тааруулжа, дүрбэн жэл хойно болгоо. Үшөө тиихэдэ, Банзаровай үхэл тухай (чиновнигууд хорлоо гэжэ) автор өөрынгөө hанамжа дурадхана.

Энэ зүжэг хэблэхэдээ, манай редакци иимэ бодомжонуудые хараадаа абаба гэбэл: нэгэдэхеэр, энэ зүжэг табигдахадаа, харагшадай зүгhөө халуун дэмжэлгэдэ хүртэhэн, мэдэхэ мэргэжэлтэдэй hайшаал абаhан юм. Хоёрдохёор, манай хүдөөгэй эдэбхитэд Банзаровай ойн баярай урда гар дороо материал хомортой байна. Магад, манай хэблэhэн зүжэг тэдээндэ туhатай байха аалам.

Наадаха нюурнууд:

Доржо БАНЗАРОВ — Казаниин университедэй кандидат, Зүүн Сибириин генерал-губернаторай дэргэдэ тусхай даабаринуудтай чиновник, түрүүшын буряад эрдэмтэ.
МУРАВЬЕВ, Николай Николаевич — Зүүн Сибириин генерал-губернатор.
ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА — тэрэнэй hамган.
ВАСИЛЬЕВ, Василий Павлович — Дурна зүгэй оронуудай хэлэ бэшэг, шажан, түүхэ шудалhан эрдэмтэ.
ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ — генерал-губернаторай туhалагша.
ПОРУЧИК
ЗАЛУУ ЧИНОВНИК
БАНЗАР Борхоной — Банзаровай эсэгэ, албанайнгаа болзор дүүргэhэн буряад хасаг.
СОЛИНДОЙ — Банзаровай эхэ.
ЭРЖЭН-ДАРИ — үншэн басаган.
ДЭЛЭГ — үгытэй малша буряад үбгэн.
ВАМПИЛОВ — Сэлэнгын буряадай ахалагша тайшаа.
АРИМПИЛ — нютагай баян.
ХАМБА ЛАМА Чойван-Еши Жамсуев — Галуута нуурай (Хүлэн нуурай) дасангай хамба лама.
ХАРАЛТУУР бөө
Архиепископ **НИЛ**
КУЗЬМА — ород хасаг үбгэн.

Үйлэнь 1850—1855 онуудта болоно.

Нэгэдэхи үйлэ

НЭГЭДЭХИ ҮЗЭГДЭЛ

Эрхүү хото. 1850 оной намар. Зүүн Сибириин генерал-губернатор Муравьев өөрынгөө кабинет. Ханада үлгөөтэй томо карта, нюргандаа гараа үргэжэ зогсоно. Карта дээрэнь Байгал Номгон далай хүрэтэр тэрэ үргэн тарuу дайда зураатай. Эрхүүгээ үгсын hагад картаяа харан байhанаа мушхаса эрьелдэжэ, Муравьев столойнгоо хажуу... (Тээ холохоно гартаа папкатай Дормидонт Силыч хүдэлэнгүйгөөр үгыень хүлеэнхэй).

МУРАВЬЕВ. Байза оюун гэбэ... даа?

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Шэнээр ерэhэн ноён Банзаров...

МУРАВЬЕВ. Аа, зүб! (Стол дээрэhээ саарhа абажа уншана). ...на зүг шэнжэлхэ талаараа ...одо суурхамаар, эрдэм ехэ... монгол, буддын шажанда шү... hүмшье hаа, үзэл бодолоороо ...уун зүгые баримталhан хүн. ...Казаниин университедэй кандидат, ...эй археологиин бүлгэмэй гэ..., Байгалай саанахи бариа бу..., Банзар гэдэгэй үри, тэрэнь ... (түбэдөөр «алмаз» гэhэн ...тай)». Иигэжэ Петербургда ...уудынь намда бэшээ. Ха... даа. Ерэhээр хэды хоно...

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Июнь ...хорин табанда ерээ hэн. ...долоо хоноод байна, Танай ...уур ехэтэ.

МУРАВЬЕВ. Байра байда...

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Олгон..., Танай изагуур ехэтэ. ...ник Бутаков холбоо гэрэйн ...аладта оруулаа.

МУРАВЬЕВ. Болоол даа. Зай, ...да.

(Дормидонт Силыч гаража ошо... Муравьев hанаа зобонгёор ...ин карта тээшээ хараадхи... Бэеэ бариха аргагүй, дахин ...гаа хажууда ошоно. Энэ ... Дормидонт Силыч Банзаро... дахуулhаар орожо ерэнэ. ...ров гартаа номуудые барин...)

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ (зөө...өөр ханяасагаагаад). Танай ...ур ехэтэ...

МУРАВЬЕВ (гэдэргээ эрьежэ). ...ноён Банзаров! Бидэтнай та... Казаньдаа үлэшэхэнь гээшэ ...жэ hанаалди!

БАНЗАРОВ (Муравьевто ду... ябаха зуураа). Сэхыень хэ..., тэндээ үлэхэ хүсэл сохихон ...ан юм. Теэд харсас бэе зөө... хаанай зарга хатуу hэмнай.

МУРАВЬЕВ. Зүб хэлэнэт. ...хаанай эльгээhэн тээшэ ...д байха — бүгэдымнай нан... ...уялга.

БАНЗАРОВ (Муравьевой урда ...он дохижо). Үндэр нюурай... ...умэнэ зогсожо, бэеэ гэршэл... ...зүбшөөгыт: Банзаров.

МУРАВЬЕВ (мэндэшэлнэ). ...гээшэ. Нэрэтнай гоё юм ...в. Доржо гэдэгтнай үнэхөө... түбэдөөр «алмаз» гэhэн удха... ...юм гү? Танай Савельев тии... бэшэнэ.

БАНЗАРОВ. Тиимэ. Павел ...вич танда бэшээ бы?

МУРАВЬЕВ (Дормидонт Си..., энеэжэ). Дормидонт Си... ...өөрэй шүдхэр: алмаз шу... ...да анхарал ехэ байха ёhотой.

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Һанаа... ...бү зоботы, Танай изагуур .... Оролдохобди. (Муравьев ...аров хоёрто ээлжээлэн дохи...)

БАНЗАРОВ. Танай изагуур ехэтэ! Энэмни хэн гээшэб, юу хэhэн хүн бэ гэжэ намайе hонирхожо магадгүйт. Эдэ хэдыхэн сэтгүүлнүүдые танда бариха гэжэ шиидээб. (Хоёр-гурбан журнал Муравьевто барина).

МУРАВЬЕВ. Һайн бэлэйт. Зүүн Сибирь ерэhээр хоёр жэл хахад болобоб. Энэ хугасаа соо ном бэлэгтэй хүн түрүүшынхеэ ушарба. Эрхүүдэмнай ехэнхидээ наймаашад hуудалтай бшуу. Алта мүнгэ олохо, гэдэhээ дүүргэхэ хоёрhоо бэшэ hанаа зоборигүй улад. Һайн даа. (Абаад, номуудыень Дормидонт Силычтэ hарбайна, тэрэнь стол дээрэ абаашажа табина).

БАНЗАРОВ (номуудайнгаа хойноhоо даб гэн алдаад, Муравьевто). Тэндэтнай монголшуудай хара шажан гэхэ гү, али бөө мүргэл тухай бэшэhэн хүдэлмэримни байха. Сүлөө сагай олдобол...

МУРАВЬЕВ. Сүлөө саг... Тэрэмнайл айхабтар хомор шуу даа! Заримдаа унтаха забда гарадаггүй. Харана гүт энээниие? (Картада ошоод... Амар мүрэнэй адагые хургаараа тоншоод абана). Минии даабаряар нёдондо капитан Невельской далай тээhээ Амар мүрэнэй адаг уруу хэнhээшье урид орожо шадаа! Тэндэхи үндэhэн яhатаниинь — гилягууд, самогирнууд — ород гүрэндэ hайн дураараа түшэглэhэнөө мэдүүлэн тангариглаанхай. Харин тиихэдэ Петербургда hуудаг граф Нессельроде мэтэ элдэбын тэнэгүүд юушье ойлгоногүй, hаалта хэнэ! (Сэдьхэлээ ехээр долгисоhондоо ошожо столойнгоо саана hуушана. Уhа хэжэ ууна, хүлhөө аршана).

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Газаамнай үзэгдөөгүй бүгшэм халуун үдэр боложо байна. (Ошожо, сонхын форточко нээнэ. Бусаад, Банзаровта, аалин даруу хоолойгоор). Урзанда жэлдэ изагуур ехэтэ манай эзэн зүүн урда зүгөөр, Нэршүү, Сурхайта хүрэтэр аяншалаад ерээ юм, нёдондо зундаа Камчатка, Сахалин хүрөөд бусаа. Эдэ бүгэдые дуулаhан ёhотойт.

МУРАВЬЕВ (шэрүүнээр). Дормидонт Силыч, нам тухай шамайе хөөрэ гээгүйлби. (Дормидонт Силыч гэдэргээ сухаряад, амилхаа болин зогсоно). Зай ноён Банзаров, манай Эрхүү хотые ямар гэжэ харабабта?

БАНЗАРОВ. Зургаан hарагүйгөөр арбан табан жэл нютагhаа холо байгааб. Бүхэли наhан үнгэрөө гэлтэй. 1835 оной декабрь hарын хүйтэнөөр Байгалай урдахи дүрбэн буряад хүбүүд эндэhээ баруулаа hэмди. Бэлигтэ лама Галсан Никитуев ахалагшатай, хасаг Лютиков газаршатай — иимэ зон гараа бэлэйбди... (Уярхаа hанана, тиигээд гэнтэ бэеэ гартаа абажа). Эндэмнай номууд хомор, хэсүүшэг байхань ха гэжэ ойлгобоб. Уннудай хаан Баламир тухай үльгэрhөө бэшэ юумэн үгы хэбэртэй.

МУРАВЬЕВ. Эндэхи гахай тарган наймаашадhаа хэнэй хэhэн ном hанаабта? Минии өөрымни библиотекэдэ шагаадаг байгаарайгты. Екатерина Николаевнадаа хэлүүжэм.

БАНЗАРОВ. Теэд... танайтнай номууд ехэнхидээ...

МУРАВЬЕВ. ...Француз хэлэн дээрэ бэзэ гэжэ гү? Лотарингиhаа hамгатай гэжэ дуулаад тиигэнэ гүт? Үгы даа, минии Екатерина Николаевна эсэгынгээ обогоор, де-Ришемон байбашье, ёhотой ород үзэлтэй эхэнэр юм. Теэдшье Казаниин университедэй кандидат хүн француз, немец хэлэндэ торохо юм аал?

БАНЗАРОВ. Би ондоо юумэ хэлэхээ hананам. Намда эрдэмтэдэй номууд хэрэгтэй. Рашид-Эддин Гаммер, д'Оссон, Гумбольдт гэхэ мэтэ... Юу-хээн өөртэмни бии, тиибэшье бahал...

МУРАВЬЕВ (бодожо үзөөд). Хай даа, нээрээшье... тиимэ нэрэнүүд минии номууд соо үгы hэн ха. Сервантес, Гетенууд, Пушкин, Гогольнууд байха. Зай, тэрэшье тэрэ. Нэн түрүүн — хэрэг тухайгаа. Дормидонт Силыч, шэнээр ерэhэн ноён чиновнигоо манай захиралтануудтай танилсуулжархи.

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ (хоёр алхам урагшаа хээд, папкаяа нээжэ уншана). «Үнгэрэгшэ 1849 оной октябриин 7-до, Эзэн дээдэ нюурай зарлигаар, Ударидагша сенат Казаниин университедэй кандидат Банзаров Доржо Банзаровичые хасаг албанhаа сүлөөлжэ, бидэнэй мэдэлдэ даагдаhан Зүүн Сибирь эльгээхэ ба бидэнэй дэргэдэ тусхай даабаринуудай чиновнигоор томилхо гэжэ тогтооhониинь — нэгэ. Хоёрдохёор, тусхай даабаринуудай чиновнигоор томилогдоhон кандидат Банзаров Доржо Банзаровичые 1850 оной январь hарын 13-hаа тушаалдаа ороhондо тооложо, коллегиин секретарь гэhэн нэрэ зэргэдэнь тааруулан, жэлэйнь салингые 450 түхэриг 70 мүнгөөр тодолхо. Зүүн Сибириин генерал-губернатор Муравьев».

БАНЗАРОВ. Январь hарада ерээд байха хүн аад, апрель болотор Казаньдаа үбшэн хэбтээб. Энээн тухаймни эмшэдэй үнэмшэлгэ саарhан бии. Үшөө харгыдаа хоёр hарамни hалаа.

МУРАВЬЕВ. Ойлгогдоно. Хүлисэмөөр.

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. (Муравьевто). Ноён Банзаровта салингыень нишэ хүрэжэ ерэhэн үдэрhөөнь гү...

МУРАВЬЕВ. Юундэ гээшэб. Январь hараhаа юм ааб даа!

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Ойлгосотой. (Банзаровта). Зургаан hарынтнай салин танаа хүлеэжэ байна. Эндэhээ гарамсаараа намтай ошоод абахадатнай болохо.

БАНЗАРОВ. (Муравьевто). Минии зүгhөө иимэ нэгэ гуйлта байхань бэзэ...

МУРАВЬЕВ. Бараг даа, бараг. Салин багашаг гэжэ hанагдажа магад. Хамаагүй, ... хоёр-гурбан жэл хүдэлэгты, тииhээр титулярна советник болгохобди, салинтнай нэмээдхихэ.

БАНЗАРОВ. Һая эхилээд байhан хэды хүдэлмэритэй hэмби. Исунке хүн тайжын шулуун дээрэхи бэшэг зүбөөр уншаха, «Алтан тобшо» гэжэ зохёол хуушан монголhоо ород болгохо. Тиимэhээ эрдэмтэ ажалдамни забhар саг үгэжэ байха гүт гэhэн гуйлтатайб.

МУРАВЬЕВ. Эрдэмтэ ажалда? Харахал гүбди даа. Албан тушаалайнгаа хэрэгүүдые хаяжа болохогүй. Дормидонт Силыч, юун гэжэ hананабши?

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Хари тэрэмнай... гм-гм университет, академи бэшэ аад лэ... эндэмнай гүрэнэй...

БАНЗАРОВ. Петербургда изагуур ехэтэ Николай Николаевич Муравьевые эрдэм гэгээрэл дэмжэдэг шэнэ ёhоной hайдуудай нэгэн гэлсэнхэй бэлэйл. Тиихэдээ тэрэмнай...

МУРАВЬЕВ. (энеэжэ). Һөө-hөө! Харагтылши ноён Банзароваа. Генерал-губернатортаа нюуртань сухалаа үзүүлжэ байнагүй бэзэт? Бараг, бараг, бишье өөрөө түргэн зантай агшаб. Бү голхорогты, нэгэ аргань олдоно бэзэ. Зүб гү, Дормидонт Силыч?

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Зүб даа, Танай изагуур ехэтэ. Хэрэгтэй байбалынь арбаншье арга олдохо.

(Муравьев хүндөөр Дормидонт Силичые хараад абана, тэрэнь үлүү ехээр ама гараhанаа мэдээд, толгойгоо хүзүү уруугаа татан, саашаа сухаряадхина. Энэ үедэ газааhаа Екатерина Николаевна орожо ерэнэ).

ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА. Эдэ англичануудта этигэхэ ёhогүй гэдэг хэдышье зүб! Дормидонт Силыч, танда ажаглалта хэхэ болоолтай: шухалын шухала hонинтой поручик үүдэндэтнай ерээд хүлеэжэ hуунал. Ши, Николя... (Банзаровые обёорно). Хүлисэгты.

МУРАВЬЕВ (Дормидонт Силычтэ). Оруула тэрэ поручигые. (Столой саанаhаа бушуухан гаража ерэн, hамганайнгаа гар таалана). Каташа, хүлисэ. Нүүдэл малша буряадууд сооhоо нэгэ эрдэмтэй хүн гараа гэгшэ hэмнайб. Энэ урдашни байна. Ноён кандидат Банзаров. Минии hамган Екатерина Николаевна (Дормидонт Силыч тэдэнэй араар hэмээхэн газаашаа гарана. Екатерина Николаевна толгойгоо халта дохин, урдань ерэгшэ Банзаровта гараа hарбайна, Банзаров гарыень таалан дохино).

ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА. Минии hанахада, таарамжатай шэнги. Зүүн Сибириин зонхилогшыч дэргэдэ эрдэмтэ буряад чиновник байхадаа зохид бэшэ гү? Кулёр лёкаль[1]) болоно бэшэ аал?

БАНЗАРОВ. Ямар чиновник байхабиб, үшөө мэдэгдээгүй. «Ки вивра верра»[2] гэдэг бэлэй гү?

ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА. Николай Николаевич таниие анхаралаараа орхихогүй, этигэгты, ноён Банзаров.

(Дормидонт Силыч харгыhаа тооhон болошоhон поручигые дахуулаад орожо ерэнэ).

ПОРУЧИК (урагшаа гаража, Муравьевто). Танай изагуур ехэтэ, элидхэхые зүбшөөгыт.

МУРАВЬЕВ. Хэлэгты, поручик.

ПОРУЧИК. Танай буулгаhан захиралтын ёhоор, аяншан Джонсоной хойноhоо Шэтэ хүрөөб. Намhаа гурбан хоног урид тэрэмнай Нэршүү гарашаhан байба. Моридоо hэлгээд, тэрэ дороо саашалааб. Ерэн гэhээмни, ёhoорхон hала бүтээгээд, Шэлхэ мүрэнөөр Амар тээшэ уруудахаа байгаа.

ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА. Харыт ямар «аяншан» байhыень!

МУРАВЬЕВ. Тагнуулшан! Тухайлаа hэмди. Нёдондо баригдаhан Гиллиин үреэhэн бөөрэнь! (Банзаровта). Тэрэ Гилль гэдэгынь — мүн баhа англичан хүн, Трубецкой Волконский хоёрой хүүгэдтэ хэлэ заагааша болоод, доохонуур нюуса мэдээнүүдые суглуулжа байhаар элиршоо юм.

ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА (поручигта). Саашань, саашань.

ПОРУЧИК (Муравьевто). Джонсон хуу мэдэрээ. Танай изагуур ехэтэ, зүб тухайлаат. Амар мүрэнэй адагые тагнан шудалаад, саашаа ямар нэгэн загаhашадай суднада hуулдажа, Америкэ гараха түсэбтэй байгаа.

МУРАВЬЕВ. (Банзаровта). Һүүлэй үедэ англичанууд Амар мүрэнэй адагые hөөлөөр hонирхонги. Амарай адагта адалдажа абаа hаа, тэдэшни, оо, үйлэ хэнэ бэзэ! Нэршүү хүрэтэр уhаар үгсэжэ ерэхэл. Энэ түсэбыень би эрид таhалжа байнхайб.

ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА. Амарай адагта буугаа hаа, Англишни Хитадые Энэдхэг мэтэ болгон, гартаа оруулна бэзэ.

МУРАВЬЕВ. Тиимэ юумэн бүтэхэеэ болёо. Капитан Невельской Амар мүрэнэй сүлөөтэ эрьенүүд дээрэ Ород гүрэнэй сэрэгэй туг мандуулаа. Эндэhээ хойшо ямаршье гүрэн бидэнтэй тэндэхи хизаарые булялдаха эрхэгүй. (Поручигта). Хаанаб мүнөө тэрэ Джонсоншни?

ПОРУЧИК. Найдамтай харуул доро, Танай изагуур ехэтэ!

МУРАВЬЕВ. Баярые хүргэнэм, поручик. Табиш, түхэриг гартаа, Аннын орден хүзүүндээ — иимэ шагналда хүртөөб гэжэ мэдээрэй. Ошожо амара.

ПОРУЧИК (баярлаhандаа үгэеэ олонгүй, сэрэгэйхеэр ёhолоод, гаража ошоно. Хойноhоонь Дормидонт Силыч гарана).

ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА (үбгэндөө). Мүнөөдэр манайда Волконскотон ерэхэ ёhотой, үдын хоол хамта бариха гэлсэнхэйбди-- миин, ан фамий[1] Шн үни болохогүй бэзэш даа? Ябахамни.

МУРАВЬЕВ (hамганайнгаа гарыень таалаад, үүдэндэ хүрэтэр үдэшэнэ). Үгы, болохогүйб.

ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА. (Банзаровта). О рэвуар[2]). (Гаража ошоно).

МУРАВЬЕВ (картынгаа хажууда ерэнэ). Иимэ юумэ ойлгооройгты, ноён кандидат. Мүнөө би Зүүн Сибириин хамаг хаба шадалые Номгон далай тээшэ, Амар мүрэнэй адаг руу хандууланхайб. Хоёр-гурбан жэлhээ hайса бэлдээд, би өөрөө толгойлжо, тиишэ уhаар уруудаха hанаатайб. (Карта дээрэ харуулна) Эндэhээ, Шэлхын заводhоо, эхилхэбди. Саашаа — Хулар, Горбица, тэрэнэй удаа — Шэлхэ Эргэнэ хоёр нэгэдэжэ, Амар мүрэн болоно. Эндэ — Албажан. Албажан хэрэмhээ үлөөшэ үнэhэн шандаруу дээрэ зогсожо, малгайгаа абангүй гаралтагүй. Тиигээд лэ — саашаа, Амарайнгаа адаг хүрэтэр. Иимэрхүүл даа. (Столдоо ерэжэ hууна).

БАНЗАРОВ (карта тээшэнь хаража, өөртөө). Исунке хүн тайжымни шулуун Эргэнэ мүрэндэ шудхарhан Үрүлюнгү горхоной эрьедэ олдоо гэhэн бэлэй. (Муравьев тээшэ эрьежэ). Ехэл hонирхолтой байна.

МУРАВЬЕВ. Тиимэ ааб даа, юу хэлээ гээшэбта! Одоо сагта гүйсэжэ байhан хэрэг ошоhон сагай түүхэhээ намда hонин шэнги агша.

БАНЗАРОВ. Минии hанахада, алиншье ушартань...

(Дормидонт Силыч орожо ерэнэ).

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Хитад оронhоо бусажа ябаhан магистр Васильев бараалхахые хүсэнэ.

МУРАВЬЕВ. Һаял хүрэжэ ерэбэ бы? Хятадта буунхай гэжэ дуулаад байгаа hэм. Урииш, орохо гыш. Яаха аргагүй hонин хүн гээшэл. (Дормидонт Силыч гаража ошоно). Аяар арбан жэл Бээжэндэ байhан гэнэ бшуу даа.

БАНЗАРОВ. Васильев гэнэ гүт... үгы, байза...

(Васильев орожо ерэнэ).

ВАСИЛЬЕВ. Енисей мүрэнhөө Номгон далай хүрэтэр тэниигшэ дайдын бүрин эрхэтэ эзэндэ мэндэ амарые хүргэяа!

МУРАВЬЕВ. Хүршэ ороной hонинуудые дуулаха хүсэлнай ехэ. (Мэндэшэлэлсэнэд). Бээжэн хотодо, Хитадай хаанай үргөөндэ, ямар hэбшээн үлеэнэ хэбэртэйб? Иишээ hуужа хайрлагты.

ВАСИЛЬЕВ (hуужа). Һүүлэй гушан жэлдэ Хитадта хаан hууhан Дао Гуан жаран юhэтэйдөө бурханай орондо мүнхэрбэ гэжэ дуулаа hаабта даа?

МУРАВЬЕВ. Дууланхайбди. Тэрэнь юун хүн байhан юумэ агшаб?

ВАСИЛЬЕВ. Тэрэ гү? Ээ-э... (Банзаров тээшэ эрьеэд абана).

МУРАВЬЕВ. Хүлисэгты, танилсуулаагүй байнаб. Ноён коллегиин секретарь, кандидат Банзаров.

ВАСИЛЬЕВ. Кандидат? Һонирхолтой. (Банзаровта) Хаана hураhан болоноbта? Танилсая, танилсая. Васильев.

БАНЗАРОВ. Василий Павлович, hаял танаа танибаб. Гадаада түхэлөөрөөшье хитад хүн шэнги болошоолта.

ВАСИЛЬЕВ. (хүйтэнөөр) Хүлисэгты, та... би таниие мэдэнэгүйлби.

БАНЗАРОВ. Һанаад үзэгтылши. Казаниин нэгэдэхи гимнази, дүрбэн буряад хүбүүд. Университет дүүргэжэ ябаhан та тиихэдэ бидэнтэй монголоор хөөрэлдэхөөр ерэгшэ hэмнайт.

ВАСИЛЬЕВ. Байза, байза...

БАНЗАРОВ. Лама Галсан Никитуевыемнай Галстук Никитич гэжэ наадалагша бэлэйлта.

ВАСИЛЬЕВ. Банзаров, Банзаров... Үгы, яажа байнабиб? Доржо Банзаров гүш даа? (Бодожо, урдаhаань ерэнэ).

БАНЗАРОВ. Бэшэ хэн байхабиб?

ВАСИЛЬЕВ. Коллегиин секретарь, кандидат... Зай гэжэ (тэбэрилдэнэд). Нигээд ерэхэдээ, дэлхэй гээшэмнай...

МУРАВЬЕВ. Тамнай, ноён магистр, баhа Казаниин университет дүүргэhэн байбалта.

ВАСИЛЬЕВ (гэдэргээ ерэжэ hууна). Тиимэ даа, Казань, Казань. (Банзаровта). Шамайе эндэ золгохоб гэжэ заяандаашье hанаагүйлби. Хөөрэлдэнэ бэзэбди. (Муравьевто). Дао Гуан тухай hонирхобо бэзэт, Николай Николаевич? Үни удаан шэрээдэ hуухадаа тиигэдэг юм гү, зүгөөр тэрэтнай hүүлэй арбан жэлдэ амиды бурхан гээшэб гэжэ ухаагаа hамараа гэдэг.

МУРАВЬЕВ. Ази түбидэшни тиигээд лэ байха даа. Мүнөө орондонь хэн hуугаа хаб?

ВАСИЛЬЕВ. Ехэ хүбүүниинь. Арбан найматай хүн тайжань агуу гүрэнэй эзэн болсод, зоргоороо ашалжа оронхой. Эсэгын суглуулhан зөөри гамгүй үрижэ эхилээ гэдэг. Хуули журамда хубилалтануудые хэхэ хүсэлтэй аад, ухааниинь ахирдана хаш.

МУРАВЬЕВ. Хари гэжэ даа, юун байха hэм!

(Дормидонт Силыч томо гэгшын конверттэй бэшэг бариад орожо ерэнэ).

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Петербургhаа бэшэг!

МУРАВЬЕВ. Гадаадын яаманhаа гү, али дотоодын гү?

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Гадаадын.

МУРАВЬЕВ. Тиигэбэл... Алим бэ асал даа. (Һуга татан абаад задална. түрүүшынь мүрнүүдые уншаад, сухалтайгаар бэшэгээ стол дээрэ хаяна). Баhал эдэ Нессельроде, Вронченко, Панин гурбан! Үгы даа, энэ дороо эзэн хаанда өөртэнь бэшэхэмни! Энэ дороо! Ноёд, хүлисэгты.

ВАСИЛЬЕВ. Яhала ойлгонобди. Би үглөөдэртөө, зүбшөөхэ hаатнай, ороод гарана бэзэб. Эрхүүдэ үшөө хоёр хонохоб.

МУРАВЬЕВ. Заатагүй. Хүлеэгээд байхаб.

ВАСИЛЬЕВ (бодожо, Банзаровта аргааханаар). Тиигэбэл, бидэ хоёр...

БАНЗАРОВ (Муравьевто). Би мүнөөдөө...

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Ноён коллегиин секретарь, халта хүлеэхэ гүт...

ВАСИЛЬЕВ (Банзаровта). Уулзуужабди. Хөөрэлдэхэбди. (Бултанда дохёод, гаража ошоно).

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ (энэ үедэ хаанаhаашьеб хүбхэгэр зузаан данса гарганхай, Муравьевто). Танай изагуур ехэтэ, Банзаровай ерэхэдэ асараарай гэжэ хэлээ hэнтэ.

МУРАВЬЕВ. Юун бэ энэшни?

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Ягаараб даа, монгол үзэгөөр бэшээтэй элдэбын хэрэгүүд.

МУРАВЬЕВ. Аа, тиимэ. Ноён Банзаров, нээрээшье, хараад үзэгтылши.

БАНЗАРОВ (ошоод, Дормидонт Силычhээ тэрэ зузаан дансыень абажа, hэхэн, саана-наанань орон уншана). Гомдолнууд, мэдүүлгэнүүд, гуйлтанууд... Ягаашье олон юумэб!

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Олон гү, үсөөн гү — хуу танай болобо.

БАНЗАРОВ. Эдээнээ яаха болонобиб?

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Ород дээрэ оршуулха гэhэн юм, тиигээд таараха харюунуудые бэлдэхэ.

МУРАВЬЕВ. Тиимэ гээшэ hэн ха. Хүдэлжэ эхилыт даа, ноён Банзаров. (Дормидонт Силычтэ). Камчатка, Сахалинаар ябаhан тухай тэмдэглэлни хаанаб, үтэр!

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ (стойлойнь хажууда гүйжэ ошоод). Хүхэ хабтаhан соотнай байха. (Бэдэрээд олоно). Энэ!

Дормидонт Силыч Банзаровта нюдөөрөө үүдэн тээшэ заагаад, өөрөө үлмы дээрэ үндэлзэн гаража ошоно. Банзаров hугадаа дансала хабшууланхай, Муравьев тээшэ нэгэ хаража үзөөд, тэрэнэй айхабтар сүлөөгүй юумэ бэшэжэ hуухадань, үгэ хэлэнгүй гаража ошоно).

Хүшэгэ.

Хоёрдохи үзэгдэл

(Банзаровай байрада. Набтархан модон гэрэй сонхоор орожо байhан наранай гэрэл сасана. Банзаров диван дээрэ hандайлаад, тамхи татана. Гартаа ном баринхай, хуудаhадыень аалихан hэхэнэ. Ханада —номуудаар дүүрэн гурбан дабхар таг. Нүгөө хана тушаа—стол: дээрэнь—эдеэн, архи бэлдээтэй, айлшан хүлеэгдэнэ гэжэ эли).

БАНЗАРОВ (номоо уншана). «Эртэ балар сагта, шуhата байлдаанай hүүлээр, монгол үгсаатанhаа гансал Хаян Нэгүс хоёр, хүжуудаа нэжээд эхэнэртэй, амидынууд үлэжэ, бэеэ абаран зугадаба. Эргүүнэ гэхэ гү, али Эргэнэ-хон гэдэг хонхор жалгада тэдэнэр хоргодоhон байгаа. Дүрбэн зуун жэл соо үдэжэ ерэхэдээ, монголшууд Эргэнэ-хондоо багтахаа болижо эхилээ. Гараха гэхэдэнь,—тойроод бүтэсэ ургаhан үдхэн тужа, хада хабсагай. Теэд нэгэ хурдан бодолтой дарханайнь ухамайша сэсэн байhанай ашаар. тэндэhээ гараха арга hүбэ олдоhон юм». (Номоо табяад, бодолгото болонгёор). Түүнэй удаа. олондо алдартай баатар Бүртэ-Шоно Гуа-Марал гэргэнтэйгээ Тэнгис далайе гаталжа ерээд, Онон мүрэнэй эхиндэхи Бурхан Халдун уулада нютагжажа. Батачи гэжэ хүбүүтэй болоно hэмшүү. (Хургаа даран тоолоно). Батачиhаа Тамачи, Тамачиhаа—Хоричар гэхэ мэтээр тоолобол, хэды олон үе дамжан, Добу мэргэндэ хүрэжэ ерэхэбди. Эгээл энэ монгол буряад хоёрой худа ураг боллолсоон эхилнэ бэшэ гү? Добу мэргэн Алун-гуа гэжэ басагаар hамга хээ. Алун-гуагай эсэгэ хори түмэд гарбалтай Хорилардай мэргэн, эхэнь—Баргуужан түхүүмдэ түрэhэн Баргуужан-гуа hэмнай даа... (Дахин ном уруугаа шатаана).

(Гартаа түрсүүг баринхай залуу чиновник хүхюунээр гүйжэ орожо).

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Үшөө ерээгүй байна гү?

БАНЗАРОВ (hэриhэн мэтэ залд гэжэ). Хэн? Юу?

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Ягааб даа, нөөхи танай айлшан! Өөрөө намайе эльгээнэ hэн бэшэ гүт? Даабариеетнай дүүргээб. Шанагдаhан сурхай дэлгүүр дээрэhээ оложо асарбаб. Ойлгохо хүндэ ёhoорхон эдеэн ааб даа. (Табаг дээрэ гаргажа табина. Хармааhаа мүнгэ гаргажа, стол дээрэ орхино). Үлэгшэ мүнгэнтнай.

БАНЗАРОВ. Һайнши даа, залуу нүхэрни! Айлшанаа хүлеэжэ ядаад, хуушанай ном шагаажа байгаалби. Мэнэ хирэдэ ерэхэ болоо ёhотой.

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК (столыень шалгангяар хараад). Иигээд лэ хоюулханаа hууха зон гүт?

БАНЗАРОВ. Хөөрэлдэхэ юумэн ехэ. Үзөөрэй даа, наранай орожо байхада эхилhэн хөөршни наранай гарахые hууhан газарhаа бодонгүй угтаха байхабди. Минии хэблэжэ гаргаhан зохёолнуудые харахаа абаhан юм. Энэмнай томохон эрдэмтэн гэжэ ойлгоорой. Хитадша, монголшо, түбэдшэ.

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Тиибэ ябашье hаань... архи байна ха юм, эдихэ юумэн элбэг. Өөрөө, ноён Банзаров, үшөө hамга абажа, богоhодоо уягдаагүйхэн ябанат. Мүрыень гансадхажа ерээд, мүнөөхидые урихаа яагаабта саашань.

БАНЗАРОВ (гайхангяар) Хэниие? (Һүүлдэнь ойлгожо). Аа! Хэрэггүй юумэ бү дуугарыш даа, залуу нүхэрни.

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Юундэ хэрэггүй байха юм? Харахадамни, зүүн баруунhаа ябаhан нилээд томо зиндаа зэргэтэн... Али, тэрэ ноён Васильевтнай Хитадта удаан байжа, ород үхидэйнгөө ойронь ошохоо болишоо юм гү? Али, эрдэмтэднай заяандаа иимэ улад гээшэ гү?

БАНЗАРОВ (энеэжэ). Бээжэн хотодо ямар хаб, бү мэдэе, зүгөөр манай Казаньда оюутантаяа, багшанартаяа хамтаржа ерээд, заримдаа хяа хүхижэрхихөө ядадаггүй агша hэн.

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Би энэ дороо хүтэлөөд орожо ерэхэ hэмби. Архиханииел уудаг шолмонууд байха. Һайханууд даа, хэлэхын аргагүй. Илангаяа тэрэ... Жанна... Али, абаад ерэхэм гү? (Гараха тээшээ даб гэнэ).

БАНЗАРОВ. Болииш, яажа байнабши! Наадажа хэлэнэлби. Үнэн дээрээ, манайшни Казаньда...

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. «Манай Казань»! Эшыт нигэжэ хэлэхэээ, ноён Банзаров! Тамнай Зүүн Сибириин генерал-губернаторай ойро алба хэнэ гээшэлта. Казаниин бэшэ—Зүүн Сибириин! «Манай Зүүн Сибирь» гэжэ хэлэжэ үтэр hурыт.

БАНЗАРОВ. Үтэр hуража шадаагүй hаамни яахаб?

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Изагуур ехэтэ генерал-губернатор дураа гутана ааб даа.

БАНЗАРОВ. Тэрэшни намда муу юумэ хэхэгүй. Үсэгэлдэр яhалал ойлголсообди гэжэ hанаа hэм.

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Ноён Банзаров! Намда нэгэ hайн юумэ хыт. Аргын олдоо hаа. Дормидонт Силычтэ ойлгуулыт гэжэ гуйха байнам.

БАНЗАРОВ. Ямар юумэ ойлгуулхабиб?

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Тэрэтнай ажалда орохоhоомни хойшо намда дурагүй. Өөртөө дүтэшье табинагүйл. Айхабтар хүндэ.

БАНЗАРОВ. Дормидонт Силычээр яахашниб? Харин, тэрэ Жаннынгаа дүтэ табяагүй hаань, муудахашни зүбөөрөө hэн. (Энеэнэ).

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Дэмы наадалнат. Намда энэтнай энеэдэн бэшэ.

БАНЗАРОВ. Зай, яаха hэм, хэлүүжэм. Минии үгэ дуулаха hаань.

ЗАЛУУ ЧИНОВНИК. Ехэл hайн бэлэйт. Дормидонт Силычэй нааша хараагүй hаань, минии энээгүүр үмдээ элээhэнэй туhагүйл. Тэрэмнайл хамаг юумые... (Сонхоор хараад). Битнайшье гүйhүү. Айлшантнай ерэбэ. Нээрээшье ород яhатан аад, ягаа хитад маягтай болоhон хүн бэ! (Түрсүүгээ абана). Һайн хөөрэлдэхэтнай болтогой! (Шурд гүйжэ гарана). (Васильев орожо ерэнэ. Һугадаа журналнуудые тэбэринхэй).

ВАСИЛЬЕВ. Доржо, хүлисөөрэй. Түсэбни баhа хубилшаба. Үшөө нэгэ айлайда уригдабалби. Ошоогүйдэ аргагүй. Шамhаа — сэхэ тэдээндэ.

БАНЗАРОВ. Ай, халагни! Яажа арсаагүйбта даа, Василий Павлович! Һанана гүт, Пушкинай хэлэhые:

> Үүр хираанай hаргама туяада
> Өөхэн hүлэмхи энэ дэнгэй
> Үгы болон дарагдадаг мэтэ,
> Хуурмаг сэсэрхэл гэгээн
> ухаанай урда
> Хубиран, үмхирэн, hэегүй
> haладаг.
> Наран мандаг, харанхы —
> зугадаг!

Тэрээншэлэн, үүр сайтар хөөрэлдэхэбди гэжэ hанаалби.

ВАСИЛЬЕВ. Ехээр бү голхоро, үрдихэбди. Нэгэдэхеэр... (Журналнуудаа харуулжа, саана табина) ...Эдээниешни уншааб. Хоёрдохёор, хара шажан тухай зохёолшни хуудаhаар олон бэшэшье hаа, томохон юумэ болоhон байна. Харахада багахан аад, хүндэ, — алтан, ёhотой алтан! Үгы даа, тон ехэ юумэ бүтээ. Амаршалнаб. (Банзаровые тэбэринэ).

БАНЗАРОВ. Теэд танайшье, минишье багша — Осип Михайлович Ковалевский ха юм бэ! Ямар бэлигтэй, hонор, ямар гүнзэгы, хурса ухаан гээшэб! (Столдоо ошожо, архи аягална. эдеэ табина). Иишээ hуугты, Василий Павлович. Уулзаhанай баярые тэмдэглэе.

ВАСИЛЬЕВ. Арбан жэлдэ амандаа хээгүйб. Хитад ном бэшэгтэшни hурахада, архишьегүйгөөр толгой хадо мэhхагар ябаха. Зай, Доржо. Уулзаhанай баяраар, манай университедэй түлөө. (Бодонод. Мүргэлдүүлээд уунад). Шимни тиихэдээ, Петербург ошожо, нилээд шууяа татаад ерэhэн хүн ха юмши.

БАНЗАРОВ. Хахад жэл соо Петербургда байхыеньшье байгааб. Дүшэн найман оной эхинhээ зун болоторнь.

ВАСИЛЬЕВ. Дүшэн найман он... Парижда болоhон февралиин шууялдаае ямараар хойто ниислэл хотомнай угтаа hэм бэ? Хараhан хүн хадаа хөөрэлши.

БАНЗАРОВ. Хаан hалаганаа, хүн зон хүлгөө ааб даа. Би хүрэтэрөө: саг хубилжа, Абай Гэсэр дахин бодохонь гээшэ гү гэжэ хүхеэ агша hэм. Тиигэбэлынь, гушан гурбан баатарайнь зэргэдэ дары жагсаха байгааб! (Нюдаргаа зангидаад абана).

ВАСИЛЬЕВ. Нөөхи Петербургдахи Савельевэйшни нүлөөн алтай? Казаньда дан иимэр манай үедэ хүнүүд дуугардаггүй бэлэйл.

БАНЗАРОВ. Танай үедэ—зүб. Мүнөө Казаньтнай ондоо. Белинскиин дүлэтэ үгэ, Гоголиин хутага мэтэ хурса зохёол — манhаа гадуур гараагүй гэжэ мэдыт! (Харайжа бодоно).

ВАСИЛЬЕВ. Аргааханаар, аргааханаар. Һуу, Доржо. Оюутан омог заншалаа орхихо ёhотойб гэжэ мэдээрэй. Дүлин балай газарта ерээб гэжэ дашууралтагүй. Тайгадашье тагнуул байдаг юм шуу. (Архи аягална. Тугаар асараад ерэhэн журналнуудайнгаа нэгые нээжэ), Энээхэн мүнгэн хабтагайнууд дээрэхи бэшэгые зүб тайлбарилhанайшни түлөө ууха дурамни хүрэнэ. Буха ехэ сэсэ буляалдаанда оролсоо байнаш. Буляашье байнаш. Тэрэ ехэ шойродотнай хабаадагшад хэд болоноб даа, нэрлэлши.

БАНЗАРОВ. Олоншье бэшэл даа. Иакинф-эсэгэ, наhа бараhан Шмидт, Аввакум-эсэгэ, минии дүтын нүхэд болоhон Савельев Григорьев хоёр.

ВАСИЛЬЕВ. Ородууд, немецүүд, профессорнууд, академигууд. Харин, тэдэндэ ухаа заагшань — манай Казаньhаа ошоhон хорин зургаатай шордогорхон буряад. Гоё бэшэ гү? (Һайшаангяар миhэлзэн ууна).

БАНЗАРОВ. Түрэл хэлээ мэдэхэ хүн халаа, уншаа болоо юм аабзааб, — энээндэ ехэ габьяа үгы. Тиибэшье ухаада болохол даа. (Хоюулаа хүхюунээр энеэлдэнэд, Банзаров ууна). Хоол баригты. Хүлисөөрэйгты, битнай hая эндэ оронхой, зүн задагай, өөрөө айлшан мэтэ...

ВАСИЛЬЕВ. Болоо, болоо. Теэлшье, хэн гэлтэгүй. энэ дэлхэйдэ булталаа айлшад гээшэлди. (Гашуудалтайгаар). Тэрэмнай шинии нүгөө гурбан нүхэдэйнгөө тухай хэлэгшэдэ ехэ сохигдооб. Тиимэ hэм бы, тэдэнэйшни хуби заяан?

БАНЗАРОВ. Тиимэ. Түрүүн Доржо Буянтуевнай наhа бараа. Тэрэшни үшөө танай Казаньда байхада.

ВАСИЛЬЕВ. Нээрээшье тиигээ hэн алтай...

БАНЗАРОВ. Хойноhоонь, жэл болоод, Цокто Чимитовнай мүн баhал...

(Үргэлжэлэлынь 4-дэхи нюурта).

[1])—нютагай янза, тусхай шанар (фр).
[2])—Саашадаа харагдаха (фр).
[1])—эрэ бүлынхеэр (фр)
[2])—баяртай (фр).

БУРЯАДАЙ ТҮРҮҮШЫН ЭРДЭМТЭ Д. БАНЗАРОВАЙ ТҮРЭҺӨӨР 150 ЖЭЛЭЙ ОЙЕ УГТУУЛАН

Николай Дамдинов

Доржо Банзаров

Гурбан үйлэтэй зургаан үзэгдэлтэй түүхэтэ драма

(Үргэлжэлэл. Эхининь 3-дахи нюурта).

ВАСИЛЬЕВ. Эрдэмэй шэмэрүүн амисхаалые даангүй, харида хагдарһан Буряадай түрүүшын сэсэгүүд... Байгаалидашни түлбэригүйгөөр, миинтэ үгтэдэг юумэн угаа хомор бшуу.

БАНЗАРОВ. Гэрэл Будаевые мэдэхэ байхат, Василий Павлович. Тэрээнтэй яһала хөөрэлдэгшэ һэнтэ.

ВАСИЛЬЕВ. Гэрэл Будаевые һананаб даа. Ухаанай хурсаар шамһаашье дутуугүй гэхээр юм агша һэн.

БАНЗАРОВ. Үлэхэ байгаа. Инспектор Скорняковые хэды хүбүүд хамһажа сохёо юм. Гэрэл тэдэнэй дунда.

ВАСИЛЬЕВ. Хайран хүбүүд! Солдадта үгтөөд лэ һалаа юм ааб даа. Иимэ юумэн урдань яһалал ушардаг һэн.

БАНЗАРОВ. Тиигэжэ бинь гимнази дүүргэтэрээ, гурбан нүхэдөө алдаад, университедтэ гансаараа ороо һэмби. Хара аминдаа бэшэ, хайрата гурбан нүхэдэйнгөө түлөө шүдөө зуужа, номоо үзөөб.

ВАСИЛЬЕВ. Заатагүйл ааб даа!

БАНЗАРОВ. Николай Иванович Лобачевскидэ хэмгүй баяртайб. Эсэгэдээ адляар һанаха хүмни. Үгытэй бүлэһөө ха юмбиб, намда университедтэ оролгон тиимэшье бэлэн байгаагүй. Ректор Лобачевский айхабтараар туһалаа.

ВАСИЛЬЕВ. Арбан юһэн жэл соо Казаниин университедые толгойлжо гарабал даа. Һүүлэй үедэ һохор, үбшэн болонхой, гэдэгынь зүб гү?

БАНЗАРОВ. Харахаар муу. Гэр бүлэ ехэ, үри хүүгэд, мүнгэ алтан дутамаг... Гэгээн бэлигыень хүн ойлгохогүй. Мэдэхэ зон хэлэхэдээ, геометридэ шэнэ үүдэ нээһээрээ Эвклид, Коперник мэтэ агуу ухаатантай тэнсүү хүн гэдэг лэ. Теэд манайшни гүрэндэ...

ВАСИЛЬЕВ. Гүрэнөө орхие. Бидэшни эрдэмтэд гээшэбди.

БАНЗАРОВ. Үгы, таамни... Хүлисэгты, Белинскиин һүүлэй үеын зохёолнуудые уншаагүй һэн гүт? Тэрэтнай Гегелиие буруушаагаа, зүбөөр буруушаагаа. «Байһан юумэн халаал хүү ухаатай, зүйтэй» — гэжэ үбгэн Гегель номшоно. Бүриин эрхэтэ хаанта засаг Ородто мүнөө байна. Теэд энэнь ухаатай, зүйтэй гү?

ВАСИЛЬЕВ. Аргааханаар, аргааханаар, Доржо. Бидэ мүнөө ганса шам тухай, шиниие эрдэмтэ ажал тухай хөөрэлдэжэ һууналди. Тиимэ холуур бү ошоё.

БАНЗАРОВ. Яаха һэм, нам тухайшье байг. Зүб, Петербург ошооб. Теэд битнай тиишэ ганса эрдэмтэ сэсэ буляалдаанда хабаадахаа ошоогүйлби.

ВАСИЛЬЕВ. Эрдэмтэ хүн Конфуциин заабаряар ябаха ёһотой гэжэ һанадагби. Ухаатай бодолой байбалынь, түрэ засаг барьяашадтаа сэсэн зүбшөөлөөрөө туһалхада болоно. Зүгөөр буруушааһанай, шүүмжэлһэнэй, бүһалгаа татаһанай огто хэрэггүй. Энэмнай эрдэмтэдэй зорилгодо андагаар юумэн гээшэ.

БАНЗАРОВ. Ягаа гайхамаар юумэ хэлэнэбта даа! Хитадай сэсэшүүлые дурдаха болоо һаа, би Конфуциин бэшэ, харин нүгөө, Лао-цзы гэдэгэйнь тала бариха байнам.

ВАСИЛЬЕВ. Харагдана даа тэрэшни. Хитадта халтал баяд ноёдой урдаһаа үһэрөөнэй боломсоор, бүһалгаашадынь Лао-цзыгэй номнол дурдаагүй үнгэрэгшэгүй. Зай, тэрэ Петербург ошоһоноо...

БАНЗАРОВ. Университет дүүргээд байхадаа, бүхы бэеэ эрдэмдэ зорюулхаа хүсэһэмни гайхалгүй юм ааб даа. Казаньда үлэжэ багшалха гү, али ядахын сагта Астрахань ошохо арга байгаа.

ВАСИЛЬЕВ. Астраханьда...

БАНЗАРОВ. Тэндэ гү? Хальмаг үхибүүдтэ ном зааха һэмби. Юуншье һаа, Казань, Петербург хоёртоо дутэ. Иимэ гүйлтатайгаар Эзэн дээдэ нюурта хандаһамни арсаа. Тэрэ сагта нөөхи мүнгэн хабтагай дээрэхи бэшэгээ тайлбарилжа тухагүй байгааб. (Гашуунаар миһэд гээд). Хубилай хаанай үеын зарлиг уншажа тодолһондоо нүхэдтэйгөө хүхижэ һуутарам, Николай хаанай зарлиг толгой дэрэм буушоо бэлэйл.

ВАСИЛЬЕВ. Энээниие мэдээгүйлби. Бусад түрэлтэн, бага яһатан гэжэ гасаба гээшэ гү?

БАНЗАРОВ. Үгытэй бүлэдэ түрэһэнһөөмни болоо. Бага яһатан гээ һаа — найман жэлэй тэндэ Николай хаан Петербургда Ринчин-Доржо Дымбыловые ямараар угтаа һэм? Хори буряадай тайшаае. Үнэн алдартын шажанай хэрээһэ зүүхэм гэхэдэнь, хаан өөрөө хэрээһэлэгшэ эсэгэнь болоо гэдэг. Хэрээһэ зүүлгэлтынь ёһолол мүргэлдэ байлсаад, үнэтэ бэлэгтэйгээр, үндэр малгайтайгаар тэхэрюүлһэн байха.

ВАСИЛЬЕВ. Хаpалши! Тэрэ тайшаань...

БАНЗАРОВ. Би эндэ ерээд дуулааб. Хоёрдохи жэлээ мүшхэбэри доро һууна гэнэ. (Архи хээд уна). Иигэжэ битнай арбан жэл һуража, табан хэлэ мэдэхэ болоһоноойнгоо һүүлээр хулгайшад, эдилгэшэдые мүрдэхэ тушаалда табигдабалби даа. Тиитэрээ шармайжа. Университет дүүргэһэнэй хэрэг байгаа гү?

ВАСИЛЬЕВ. Казань, Астрахань гэдэгшни пээрзэшье зохид һэн ха. Теэд болохо юумэнэй болоо хадань, эндээ һайнаар хүдэлхэ гүбши даа.

БАНЗАРОВ. Һайнаар... Хэлэхэ бэлэн. Нэгэл юумэн эндэ һанаасм тэдхэнэ. Николай Николаевич Муравьев тухай шэхэндэ зохид зугаануудые дууланаб.

ВАСИЛЬЕВ. Алас-Дурна тээшэ тон зүбөөр зүдхэһэн хүн. Үзөөрэйгты, хожомоо Муравьев гэжэ обогтоо «Амурский» гэжэ һүүл нэмээжэл һалаха байха.

БАНЗАРОВ. Декабристнартэ талгамжа үзүүлнэ гэнэ бшуу даа. Ганса энэнь хэды сэнтэйб! Үшөө тиихэдэ алта малтажа баяжаһан, хонжоо наймаагаар таргалһан хармаан зузаантанда дурагүй гэнэ. Эндэхиин хамаг Медведников, Лапин, Мыльниковууд маргалданхай хаш.

ВАСИЛЬЕВ. Муравьевшни дворянин угаа гаргажа тиинэ ёһотой. Ши хажуугаарнь ехээр бү оролсоорой. Арсахагүй болболшни, шамда нэгэ үгэ, али захяа гэхэ юм гү, хэлэхэ хүсэлтэйб. Наһаараашье ахаб.

БАНЗАРОВ. Баяртайгаар шагнахаб.

ВАСИЛЬЕВ. Зохёолнуудыешни уншаад, иимэ тобшолол хэбэб. Түүхэ, философи, хэлэн гурбанда дүй ехэтэй байнаш. Ямар нэгэн тусхай асуудал абажа ерээд, тэрэнээ гүнзэгыгөөр ухашалха дуратай, удаан бодожо үзэхэ. Энэшни томо эрдэмтэнэй тэмдэг. Саашадаа юумэ хэхэ гээ һаа, хамар дорохёо хараад лэ ябаха ёһотойш.

БАНЗАРОВ. Хүсэд ойлгобогүйб...

ВАСИЛЬЕВ. Политикада оролсонгүйгөөр, гүрэн түрые үндэһөөрнь урбуулхаа һэдэнгүй...

БАНЗАРОВ. Тиигээд...

ВАСИЛЬЕВ... тэнэгшүүлээр холбоорoлдожо сагаа эдингүй, хүдэлмэридөө ёһо дүүргэжэ, саг сооһь ошоод, ерээд...

БАНЗАРОВ. Һайнаар хүдэлхэ гэдэгтнай энэ гү?

ВАСИЛЬЕВ. Бодото зүрхэеэ дууһынь эрдэмдээ зорюулаад, өөрынгөөл ажал хэжэ ябаарай гэхээ һананаб даа.

БАНЗАРОВ. Өөрынгөө ажал... Тэрэл ха юм даа — үдэрэймни һанаан, һүниимни зүүдэн. Гансал тиимэ арга эндэмни хэр олдохоб даа?

ВАСИЛЬЕВ. Юундэ олдохогүй юм? Жэшээнь, үдэшын тэдыдэ хүдэлмэритнай дүүрэбэ гэлэй. Бэшэ чиновнигуудшни юу хэхэб, мэдэнэ гүш? Заримашуулынь хэн нэгэнэйдээ суглараад, улаан улхархай болотороо хаарталдаха, нүгөөдүүлынь хүхэ мяхан болотороо архидаха, һамгашалха — эдлэбээр сагаа алаха байха. Харин ши тиихэдэнь — урдаа саарһаа дэлгээд, бэшэжэл, бэшэжэл һуугыш.

БАНЗАРОВ. Хэдышье тиимэ юм бэзэ. Зүгөөр ажабайдал тээшэмнай...

ВАСИЛЬЕВ. Үшөө нэгэ юумэ. Ши мүнөө түрэһэн арадайнгаа дунда ерэбэ гээшэш. Үнэн дээрээ, шимнай өөрынгөө арадһаа зуун жэл урагшаа ходоржо гараад ябаһан хүнши. Һөөргөө түрэлхидтөө тэхэришэнэ аа гү гэжэ айнам.

БАНЗАРОВ. Яахадаа? Би бүри һаяар лэ Байгалай зүүн бэе, нютагаа ошохо зүбшөөл эрихэ һанаатайлби. Эхэ эсэгээ золгохо, Үшөөтынгөө зүлгэ ногоон дээрэ хүльбэрхэ.

ВАСИЛЬЕВ. Тэрээниие хэлэнэб! Тогоонойнгоо архи ууха, хони гаргалганда хүндэлүүлээд, дала дээрэ бөөлэхэ, бэлэн эдеэн, бэлэн һамгад хоёрто дуратай болохо, залхуурха, ном саарһаа гартаа бариха болихо.

БАНЗАРОВ. Хүнэй айхаар юумэ хэлэбэбта, Василий Павлович. Нюргаарни хүйтэ даашабал! Саарһа, номоо гартаа барихаа болёо һаа, юунэй түлөө амиды ябалтай гээшэб!

ВАСИЛЬЕВ. Би шамда хэлэхэ ёһотой юумэеэ хэлэнэб. Хамагай түрүүндэ эрдэмтэн гээшэб гэжэ бү мартаарай. (Өөртөө, Банзаровта архи аягална). Ууя. Нөөхи айлдаа ошохо сагни дүтэлшэбэ. (Угаад, хундагаяа табиһан хойноо, архиин шэл тээшэ заажа). Энээхэнтэй бү нүхэсөөрэй. Олон хон баатарнуудые өөртоо шэнгээһэн һаба гээшэ.

БАНЗАРОВ. Хүлеэнэ бэзэ тэрэ айлтнай, бү яарагты. Иигээд лэ танайнгаа баруулхада, энэ уужам дайдада гансаараа үлэхэмни. Хөөрэлдэел үшөө, һууд гэел.

ВАСИЛЬЕВ. Үү, огто мартаалби! Ойрод уйгур хоёр тухай һамнамжадашни нэгэ алдуу биил аа гү.

БАНЗАРОВ. Ямар? Тамнай баһа ойрод гэжэ үгэ «ойро», «дүтэ» гэһэн удхатай гэхэтнай аал?

ВАСИЛЬЕВ. Үгы. «Ойрод» гэжэ үгэ «ойн арад» гэһэн удхатай гээшэшни зүб. Харин, уйгур гэжэ үгын удха буруу тайлбарилнаш.

БАНЗАРОВ. «Гур» гээшыень «арад» гэжэ ойлгоболнай, нөөхил «ой-араднай» гараад ерэнэ бэшэ гү?

ВАСИЛЬЕВ. Ойродууд арбан хоёрдохи зуун жэлдэ анхан түүхэдэ дурдуулжа эхилээ, зүб гү?

БАНЗАРОВ. Зүб.

ВАСИЛЬЕВ. Уйгуурнууд аяар наймадахи зуун жэлдэ дурдагдана. Эртын монгол яряанда «хойхор» гэгдэдэг байгаа, тэрээниинь хуушанай хитад бэшэгүүд соо «каукю», «гой-гу», «гуй-гуй» гэхэ мэтээр дабтан дууряадаг байһан байна. Тан үеын сурвалжа бэшэг соо хараа һэм.

БАНЗАРОВ. Иакинф-эсэгын ном соошье тиимэрхүүгээр хэлэтэй. Теэд профессор Казембек...

ВАСИЛЬЕВ. Казембегтэйгээ хоюулан буруут. Ойроднай — монгол, уйгурнай — тюрк угай гэжэ мэдэжэ байгаад, үгэнүүдэй эльбэдэ абтааш. Эдэ хоёр үгэнүүд адли удхатай гэһэншни буруу.

БАНЗАРОВ. Һайсахан бодожо үзүүжэб.

ВАСИЛЬЕВ. Шамда хэрэгтэйхэн нэгэ номтой бэлэйлби. Алимбэ тэрэ сэтгүүлнүүднай? (Ошожо тугаарай асарһан журналнуудаа олоод, дундаһаань хуушанай ном гаргана). Энээниие шамдаа бэлэглэһүү. Үргөөдэ бадаршан ламаһаа худалдажа абааб. Хуушан монголой түүхэһээ юу-хээн бии. (Гуурһа бэхэдэжэ, дээрэнь юушьеб бэшээд Банзаровта үгэнэ).

БАНЗАРОВ. (номыень абажа мүнөө бэшээшыень уншана). «Эхэмнай нэгэн — Казаниин университет. Дүү хүбүүн Доржодоо. Васильев». (Васильевай хүзүүндэнь срэжэ аһашана). Һайнши даа, Василий-ахаймни!

ВАСИЛЬЕВ. Бараг, бараг. (Сонхо уруу хаража). Нарамнайшье оробо. Тэрэмни хүлеэшоо ёһотой. Ши намайе үдэшэнэ гүш?

БАНЗАРОВ. Заатагүй ааб даа. (Гэр соогуураа бэеэ түхеэрэн гүйшэнэ).

(Үүдэ тоншоод, гартаа зузаан данса бариһан Дормидонт Силыч орожо ерэнэ).

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Хүлисэгты, ноёд.

БАНЗАРОВ. Юун болооб, Дормидонт Силыч?

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Изагуур ехэтэ генерал-губернаторнай...

БАНЗАРОВ. Хүлисэгты, Дормидонт Силыч, би хүдэлмэриингөө һүүлдэ гэртээ һуунам. Ямар түймэртнай болоод...

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Изагуур ехэтэ генерал-губернаторнай заримдаа һүни хүдэлдэг юм, үглөөнэй дүрбэ-табан саг болотор. Тиихэдэнь бидэнэршье хүдэлэлсэдэгбди.

БАНЗАРОВ. Намайе хүдэлэлсэхэ гэжэ гү? Үгы даа, хэшээгты.

ВАСИЛЬЕВ. Доржо!

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. Би хүлисэл гүйнаб. Тугаархана ноён генерал-губернаторнай танда үгэһэн даабарияа һонирхоно һэн. Хэһэн хүдэлмэритнай үглөөдэртөө урдань табяатай байха ёһотой.

БАНЗАРОВ. (Шүдэнэйнгөө забһараар). Шүдхэр абаг!

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. (Гартахи дансаяа һарбайжа). Үсэгэлдэр намһаа тушаажа абаһан энэ дансаяа стол дээрээ мартажархёод гараһан байгаат, ноён Банзаров. Манайтнай эндэ иигэдэггүй юм. Өөрөө асаржа ерэбэб. Хажуу үшөө энэ... (Баһа нэгэ дэбтэр байна). Сэлэнгэ, хори буряадай хэб тогтоолнууд.

БАНЗАРОВ. Иихэдээ на[...] энэ дороо һуугаад бэшэжэ[...] гэжэ гү?

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. [...]сэгты, ноён Банзаров, хүдэл[...]тнай үглөөгүүр ноён генера[л-гу]бернаторай урда табяатай б[айха] ёһотой.

ВАСИЛЬЕВ. Доржо, б[...] гэшхүүлһүү. Баруулжаа мор[...]домни үдэшэнэ бэзэш. За[й], нөөдөө баяртай. (Дохёод га[раад] ошоно).

БАНЗАРОВ. Ай даа, [...] харатай юумэб! (Дормидо[нт Си]лычтэ). Намайе орхиходотнай [...]лохо. Һанаагаа бү зобогты. [...]

ДОРМИДОНТ СИЛЫЧ. [...]жалта хүсэнэб. Баяртай. (Га[раад] ошоно).

БАНЗАРОВ (столойнгоо [...] булангые сэбэрлээд, саарһа, гуурһа асаржа табина. Хэб [тог]тоолнуудтай дэбтэрээ нээжэ [...]на). «Намарай һүүлшэ [...] найманда бүхы Сэлэнгын [...] хоёр отогой һайдуудай хура[л...]рэ абтаһан хэб тогтоолнууд» гэжэ... (Саашань хэды хуудаһ[...] хээд уншана). «Үбгэн[...] дээд, бодхуултаһан эхэнэрые[...] ба лахин эрдэнь бусааха, [...]ха бүхэндөө бургааһаар шэ[...] хэһээхэ». Шангахан байна! ([...]шань уншана). «Хандагайе т[...] шархатуулһан хүниинь абаха [...]гые һүүлшын һомоной ээж[...]ха». (Бодожо үзэд гээд, шэнэ[...]даһыень һэхэнэ). «Элдэбын [...] хэрэгүүдые, жэшээнь: [...] хулһэлэлгэ, үхэр мал [...] абалгые, хүдөө нютагуудта б[...]тэй саарһанай хомор дээр[...] миин саарһан дээрэ гүйсүү[...] болоно». (Аалиханаар дэб[тэрээ] хаажа, хоёр гараараа толг[ойгоо] хабшаад, столоо бүгтэрэн һу[уна]).

БАНЗАРОВ. (Сэдьхэлээ [...]геэр дабтан үгэлнэ). «...х[...] хулһэлэлгэ, үхэр мал [...] абалга...».

Хүшэгэ.

(Үргэлжэлэлынь хожом гара[хаб]).

США-гай КОМПАРТИИН ТЕЗИСҮҮД

НЬЮ-ЙОРК. (ТАСС). США-гай Компартиин Национальна хүтэлбэриин тунхаглаһан, «Холбоото Штадуудай Коммунис партиин XX съездэдэ зорюулагдаһан тезисүүдые» Компартиин нютагай эмхинүүдтэ үргэнөөр зүбшэн хэлсэжэ байна. Тэрээн доторнь мүнөө сагай политическэ, экономическа ба үзэл сурталай тон шухала асуудалнуудта марксистско-ленинскэ шэнжэлэл хэгдэнэ. Февралиин 18-һаа 21 хүрэтэр Нью-Йоркдо болохо США-гай Компартиин XX съездын хүдэлмэридэ 225 шахуу делегат, тэрэшэлэн хилын саанахи коммунис ба хүдэлмэришэнэй партинуудай түлөөлэгшэд хабаадаха юм.

ВЬЕТНАМ АРАДТА ТУҺАЛХА ФОНД

ТОКИО. (ТАСС). Тэмсэжэ байгаа вьетнам арадта туһалха фондын мүнгэ сутлуулха кампани Японой профсоюзуудай Генеральна соведэй уряагаар орон доторнь ябуулагдажа байнхай. Мүнгэ сутлуулха пунктнууд ороной городуудай олон зонтой үйлсэ, талмайнууд дээрэ эмхидхэгдээ. Жэшээлхэдэ, Токиогой зоноор олон түбэй районой Снинбаси, Юракутио гэжэ талмайнууд дээрэ январиин 21-нэй үдэр тиимэ пунктнууд нээгдэһэн байна.

Американ эзэрхэг түримхэйшүүлдэ эсэргүүсэн тэмсэжэ байгша вьетнам арадта туһалха фонддо токиогойхидһоо горитой мүнгэн нэмэжэ ороо.

Японой профсоюзуудай Генеральна совет 30 миллион иен суглуулха, тэрээгээр вьетнам арадта туһалха медикаментнүүдые худалдан абаха һанаатай.

Хилын саанаһаа — телефон, телеграф, радио

МОНОПОЛИНУУДАЙ ПОЛИТИКЫН ХОЙШОЛОН

БОНН. (ТАСС). Январиин 21-нэй үдэр Рурай горнягуудта «хара пятница» болобо. Үйлэдбэриин эзэдэй хүсэлөөр 30 мянга гаран шахтернууд уурхайнуудта ороогүй — хүдэлмэриһөө, тиин салин хүлһэнһөө хаһагдаһан байна.

Хэблэлэй мэдээсэһэнэй ёһоор, ойрын неделинүүдэй турша соо Рурай 130 мянган шахтёрнууд ажалһаа «саг зуура хаһагдаха» юм ха.

Гэхэтэй хамта, эндэхи шулуу нүүрһэнэй промышленностиин эзэд Рурай промышленна районой шахтануудһаа үшөө олон хүнүүдые ажалһаань гаргахаар бэлдэжэ байнхай. Тэдэ баяшуул ойрын хоёр жэл соо 25 мянган горнягуудые ажалһаань гаргаха.

СТУДЕНТНЭР, БУҺАЛГААЛНА

ПАРИЖ. (ТАСС). Мадридай университедэй залуууд дүрбэдэхи хоногтоо хооһон байһаар. Гэгээрэлэй хэрэгые демократическа болгохо гэһэн эрилтэнүүдээ хангуулхые оролдожо байгаа студентнэрэй шиидхэбэринь полициинхидэй мүрдэлгэ зогсоожо шадаагүй. Студентнэрэй суглаанууд ба митингнүүдые хэхэнь тон хорюултай юм. Полициин зэбсэглэмэл нарядууд университедэй байшангуудые харууһална. Мадридһаа абтаһан мэдээнүүдэй ёһоор, полициин отрядууд студентнэрэй суглаанай болохо ёһотой байһан университедэй философиин факультедые хүреэлээ.

США Францые хашаха һанаатай

ПАРИЖ. (ТАСС). Вьетнамдахи дайе буруушааха бүхэдэлхэйн конференциин зарлагдахаяа байһантай дашарамдуулан, США-гай правительство Францын правительствада һануулгын бэшэг эльгээгээ гэһэн һураг зэрэбэй зүбые Вьетнам тушаа Париждахи хэлсээндэ хабаададаг Американ түлөөлэгшэ лаблаба. Февралиин 11—13-да Версаль хотодо тиимэ конференциин үнгэргэлгэ хорихыень Францын правительствые баадхаха гэһэн бүдүүлиг һэдэлгэ США гаргана.

ПЕРУДА ХҮДӨӨ АЖАХЫН КООПЕРАТИВ ТОГТООГДОБО

ЛИМЭ. (ТАСС). Перугай правительство помещигүүдэй газарые хурян абаха хараа бодол баримтална. Һүүлэй жэлнүүдтэ помещигүүдэй эдлэдэг байһан 3 миллион үлүүтэй гектар газарые аграрна реформоор таряашадта абажа үгөө.

Хүдөө ажахын кооперативууд таряашадай ажалые шэнэ гуримаар эмхидхэхэ гол формо болоно байна. Энэ жэлдэ Ламбек провинцида эмхидхэгдэһэн түрүүшын кооперативна (саахарай эшэ ургуулха, ашаглаха мэргэжэлтэй юм) таряашадай 400 гаран бүлэнэрые хабаадуулаа. Иимэ томо ажахые эрхилхэ мэргэжэлтэдые бэлдэхэ зорилгоор Хүдөө ажахын министерствын дэргэдэ тусхай курса нээгдэбэ. Перугай гүрэн кооперативуудта мүнгөөр, техникын талаар ехэ туһаламжа үзүүлнэ.

ООН-ой совет дэмжэбэ

НЬЮ-ЙОРК. (ТАСС). Намиби тушаа ООН-ой совет Овамболендэхи (Намиби) газарай баялиг малтан абадаг промышленностиин бүһалгаалан бодоһон африкан хүдэлмэришэдтэй һаналаа нэгэдэн талархажа байһанаа элирхэйлэн мэдүүлээд, энэ африкан колони дотор хүдэлмэридэ хүлһөөр абалгын бүдүүлиг хархис гурим дары болюулха эрилтэ табиба.

Тэсэхээр бэшэ муу байдалтай, хархис эзэдэй зүгһөө хэрзэгы шэрүүнээр дарлагдадаг байһанһаа шалтагаалан, эндэхи 13 мянган хүдэлмэришэд табан неделиин турша соо буһалгаалжа байһаар.

Родезидэ шахардуу байһаар

ЛУСАКА. (ТАСС). Солсбериһээ абтаһан мэдээнүүдэй ёһоор, бүхы Урда Родезидэ тон шахардуу байһаар. Англиин правительствын ба Смидэй хархис засагай хоорондо харата бүдүүлиг үгэсэлгын хэгдэһые буруушааһан Африкын амгалан зоной буһалгаата жагсаалые расистнуудай зэрлиг муухайгаар мүрдэһэн хюдаһанһаа уламжалан, иимэ шахардуу байдал тохёолдоо.

Һүүлэй мэдээнүүдэй ёһоор, тиимэ мүрдэлгэ хюдалгаһаа шалтагаалан, һүүлэй үдэрнүүдтэ 14 африканец алуулһан байна.

Атомай хүсэ шэнжэлхэ комиссиин мэдээсэл

НЬЮ-ЙОРК. (ТАСС). Байгша оной январиин 7-до атмосферэ соо КНР-эй хэһэн ядерна тэһэлэлгын радиоактивна тооһо шандаруу США-гай адагынь 16 штат дотор элирүүлэгдээ. Атомна хүсэ шэнжэлхэ комиссиин түлөөлэгшэд энээн тухай Вашингтондо мэдээсэбэ.

Энэ ядерна тэһэлэлгын һүүлээр радиоактивна тооһо шандаруугай үзэгдэһэн ушар Япон дотор, мүн бусад хэдэн оронуудта ехэ буруушаал үүсхэһэниинь элитэ. Энээнтэй дашарамдуулан, Японой МИД КНР-эй МИД-тэ тусхай буруушаал мэдүүлһэн байна.

Хэблэлэй мэдээсэлнүүдһээ тухайлхада, ядерна тэһэлэлгын эдэ хойшолонгуудтай дашарамдуулан, США-гай зүгһөө Пекиндэ ямаршье һануулга хэхэ хэбэргүй.

Урда Вьетнамые бомбодоһоор

ПАРИЖ. (ТАСС). Американ «В-52» гэжэ бомбардировщигууд Урда Вьетнамые һүрэг олоороо бомбодожо үргэлжэлһөөр. Вьетнамдахи агаарай дайнай болоожо байгаа бүхы үе соохи хэдэн олон бомбодолгонуудай эгээн ехэнь энэ неделиин туршада хэгдээ гэжэ АФП-гэй корреспондент Сайгонһоо мэдээсэбэ. «В-52» гэжэ самолёдууд ойрын үдэрнүүдтэ хада гүбээтэ түбэй районууд дээрэ 1700 тонно бомбонуудые хаяа.

УЛАСХООРОНДЫН ШЭНЖЭЛЭЛ

Уридшалан һанамжалга ба бодото байдал

Ороной байдал тухай хандалга бэшэгтэйгээр конгрессэй хоёр палатын хамтын заседани дээрэ январиин 20-до США-гай президент Р. Никсон үгэ хэлэбэ. Заншалта болоһон президентын энэ хандалга бэшэгтэ мүнөө жэлдэ онсо удха шанар олгогдоно. Хэблэлэй асуудалаар Сагаан байшангай секретарь Р. Зиглерэй мэдүүлһэнэй ёһоор, Никсон хандалга бэшэгэйнгээ эгээл һүүлшын вариант дээрэ тогтоторооо, тэрэнээ хэдэн дахин шэнээр буулгажа бэшэһэн байха юм. «Энээндэ гайхалтай юумэн үгы, — гээд «Нью-Йорк таймс» газетэ тэмдэглэнэ, — яахадааб гэхэдэ, энэ хандалга бэшэг соонь юрэнхышэгөөр найруулагдаһан энэ программын үндэһөөр мүнөө жэлдэ дахин һунгагдахые президент түйлаха юм».

Мүнөөнэй американ эрхэ байдалда хүн зоной анхарал татамаар һунгалтын зорилго табиха гээшэ тиимэшье хүнгэхэн хэрэг бэшэ юм. Вашингтоной засаг түрынхидэй уридшалан бодомжолго ба бодото хэрэг байдал хоёройнь хоорондо түйлай ехэ алгасаан гарадаг гэжэ жиирэй американхид үдэр бүри мэдэжэ, ойлгожо байдаг. «Нёдондо жэлэй хандалга бэшэг соо хэлэгдэһэн уридшалан найдуулгын зарим зүйлнүүд тухай һануулха, мүн тэдэнииинь хэр бэелүүлэгдээб гэжэ хаража үзэхэ эгээл зохид саг мүнөө ерээ» гэжэ президентын үгэ хэлэхын урда тээхэнэ «Нью-Йорк таймс» газетэ дэмы мэдүүлээгүй ха. Президентын юрэнхы хандалга бэшэг соонь энээн тушаа нэгэшье үгын хэлэгдээгүй байһаниинь ойлгосотой бэзэ. Нёдондо жэлэйхидэл мэтэ, энэ хандалга бэшэг соонь ажалгүйдэлгые үгы хэхэ, сэрэгэй гаргашануудай ашаа дарамтые хүнгэдхэхэ, эб найрамдал хангаха гэхэ мэтээр олон табые шашаһан найдуулганууд дабтагданхай. Зүгөөр һайниие хүсэжэ, уридшалан али олон үгэнүүдэй хэлэгдэбэшье, США-гай промышленна үйлэдбэри доройтожо эхилһэн 1969 оной июлиин хэмжээндэ үшөө хүрөөдүй байһаар. Орон дотор ажалгүйдэлгэ эгээл дээдэ хэмжээндээ хүрэжэ, бүхы хүдэлмэриин хүсэнэй 6,1 процентнь болонхой. Тиихэдээ «бүхы хүн зон ажал хүдэлмэритэй» гэһэн үгэнүүд 5 миллион ажалгүй хүнүүдтэ нюуса далдагүйгөөр наада бариһан ябадал болоно.

Гэгээрэлэй, налог татабариин ба социальна хангалгын гуримые шэнэдхэхэ гэһэн найдуулга энэ хандалга бэшэг соонь хэлэгдэнхэй. Тиибэшье имагтал үнгэрһэн жэлдэ правительство хадаа социальна хэрэглэмжэдэ зорюулха гэжэ найдуулһан 12 миллиард үлүүтэй долларые дутуугаар гаргашалһан байха юм. Индохитадтахи байдалые амгалан ёһоор гуримшуулхын тулада юуншье хэгдээгүй. Харин ДРВ-е агаарһаа галзуу ехээр бомбододог болоһон тухай, американ сэрэгэйхидэй гаргаһан шэнэ гэмтэ ааша тухай мэдээсэлнүүд Вьетнамһаа абтана.

Гарахаяа байгаа 1972—1973 финансова жэлдэ Пентагондо бардам ехэ бэлэг үгтэжэ байна. Сэрэгэй-промышленна томо нэгэдэлнүүдэй хүсэдэг эрмэлзэлэй ёһоор США-гай сэрэгэй гаргашанууд хэдэн миллиард доллараар ехэ болохо юм. Сэрэгэй энэ нэмэлтэ һомололго нэн түрүүн ракетно-ядерна буу зэбсэг улам саашадань хүсэтэй болгохо, уһан доогуур тамардаг, ракетэнүүдээр зэбсэглэгдэһэн лодконуудые байгуулха түсэб үргэдхэхэ, шэнэ зүйлэй буу зэбсэг зохёон байгуулха, газар дээрэхи ба агаарай сэрэгэй хүсэнүүдые шэнээр зэбсэгжүүлхэ хэрэгтэ зорюулагдаха байна.

Тиимэ болохолоороо, президентын шэнэ хандалга бэшэг — бодото байдалаар батадхагдаагүй, һунгагшадые хабаадуулха зорилготой найдуулга мүн болоно.

Хэрүүл шэрээлтэ шэнэ элишэлгэ

«Вьетнамайхидые өөһэд хоорондонь дайлалдуулха политикын» ашаар Индохитадай асуудалые шиидхэхэ гэһэн Американ правительствын һанаашалга тухай президент Никсон хандалга бэшэг соогоо мэдүүлһэн байна. Бодото байдал дээрээ энэ хэрэг ямар удхатайб гэжэ үнгэрһэн долоон хоногой үедэ дэлхэйн олонниитэ үшөө дахин ойлгожо абаһан байха юм. Урда Вьетнамда Американ сэрэгэйхидэй хэһэн шуһата гэмтэ ябадалай шэнэ баримтанууд эли болоо бшуу.

Микха тосхондо 1968 оной март һарада эхэнэрнүүдые, үбгэд, хүгшэдые ба үхибүүдые олоор буудажа алаһан тухай документнүүдые Пентагон ехэл нарин нягтаар нюудаг байгаа. Тиигээшье һаань, тэрэниинь «Нью-Йорк пост» газетын журналист С. Херш толилжорхёо бшуу. Энэ тосхон хадаа лейтенант Коллиин хүнүүдые олоор буудажа алаһан Майлай тосхон мэтэ Сонгми гэжэ общинада оршодог юм. Тиихэдэ дэлхэйн олониитын хатуу шанга буруушаалгада хүртөөд байхадаа, Американ засагаархид Майлайда болоһон гэмтэ ябадалые юрэл нэгэтэ болоһон ушар мэтээр харуулха гэжэ ехэл оролдоо бэлэй. Харин мүнөө энээндэ эгээл юрын зоной хүншье этигэхээе болёо ха юм.

США-гай империалистнуудай ба тэдэнэй зарасанарай Урда Вьетнамда хэһэн сэрэгэй гэмтэ ябадалнуудые буруушааха комитедэй мэнэ һая толилһон документын тобшололнууд Хершын энэ элишэлгые бүримүһэн батадхан харуулна. Энэ документые Сүлөөрэлгэ гэжэ хэблэлэй агентство дамжуулаа. Олоор хэгдэдэг эдэ зэрлиг аашанууд — юрэл хаа гансa ушардаг зүйлнүүд бэшэ, тусхайта американ номнолой харуулдагай ёһоор имагтал президент Джонсоной засаг барижа байха үедэ болоһон хэрэг бэшэ. Амгалан һууһан улад зониие шуһата аашалалгаар хюдаха гээшэ «вьетнамайхидые өөһэд хоорондонь дайлалдуулха» гэһэн политикын бэелэл ха юм.

Хэнэйшье мэдэһээр, Урда Вьетнамдахи дайе «вьетнамайхидта өөһэдтэнь хүүлэхэ» түсэбэй гол хэмжээнүүдэй нэгэниинь хадаа «хүн зониие номгоруулха» тушаа американ-сайгоной сэрэгүүдэй хэдэг ябуулганууд мүн болоно. Урда Вьетнамай хойто зүгэй провинцинуудһаа тусхай концлагерьнуудта хэдэн зуугаад мянган хүнүүдые хүсөөр нүүлгэхэ тухай эндэ хэлэгдэнэ. Тиигэжэ улад зониие һүрдүүлэн айлгаха һанаатай ха. Тиихэтээ хамта Американ эзэрхэг түримхэйшүүл ба Сайгондохи тэдэнэй хүлһэншэд демилитаризованно зоноһоо урагшаа оршодог провинцинуудые хүн зонгүй хооһон газар болгохо гэжэ һэдэнэ.

Американ сэрэгэйхидэй хэһэн гэмтэ ябадалые элишэлһэн шэнэ хэрүүл шэрээл хадаа Вьетнамдахи дайнда эсэс табихаяа түхеэржэ байнабди гэжэ баталдаг США-гай зонхилогшодой мэдүүлгэнүүдэй худал хуурмаг байһаниие гэршэлнэ. Харин Американ правительство эзэрхэг түримхэй энэ дайгаа унжагайруулна, бүри һүжэрөөнэ, мүн «вьетнамайхидые өөһэд хоорондонь дайлалдуулха» гэһэн харша политика хадаа Индо[хитад]та Американ империализмы[н ...]дэг имагтал гэмтэ хэрэгтэ зо[рюу]лагдана гэжэ бодото байда[л ха]руулна.

Иерусалимда сионистнууд[ай] хэһэн һүйдхэл

Соведүүдтэ харша ааша эдэ үдэрнү[үдтэ] сионистнууд Иерусалимда гаргаба. Янва[риин] 18-да Израилиин эзэмдэһэн энэ городто [сио]нистнуудай бүхэдэлхэйн 28-дахи конгресс [бол]дэг зарлагдаһан байна. Энээниие эмхи[дхэг]шэдэй ямар зорилго табиһыень тааһана[ха] хэрэггүй ха. «Совет еврейнүүдэй асуу[дал»] гээд конгрессэй зүблэхэ зүйлэй түрүү[шын] пунктда бэшэгдэнхэй. Иигэжэ түрүүшы[н за]седани дээрэ үгэ хэлэхэдээ, Израилиин [пре]зидент Залман Шазар мэдүүлээ.

Иигэжэ хооһон асуудал дэбэргээгээд, [сио]нистнууд хадаа Израилиин булимтараг[ша] эзэрхэг түримхэй түсэбүүдые, мүн эзэм[дэһэн] араб газар дайда дээрэ тэдэнэй хэһэн [гэмтэ] ябадалнуудые наахануурнь бүрүүл[жэ] далдалха гэжэ һэдэнэ бшуу. Баруун гү[рэнүү]дэй номнолшодой зохёоһон «энэ асуудал [ту]шаа сионистнууд ондоошье шалтагаанаа[р] тэрмэ ехээр шаг шууяа гаргана. Өөры[н] бюджедэй хахадыень шахууе сэрэгэй зори[лгоор] гаргашалдаг Тель-Авивта хүдэлмэриин [...] хүсэн, тэрэшэлэн Израилиин армида сэр[эгэй] угаа ехээр хэрэгтэй болонхой ха юм.

Иерусалимда сионистнуудай гаргаһа[н] аашые Тель-Авив ба Вашингтон бэл[дээ] байна. Конгрессэй эзэдэй баримталдаг [...]дүүдтэ харша, империалис хараа шуга[м] зүбшөөдэггүй бүхы хүнүүдтэ тэдэнэр [...] гаргуулдаггүй байха юм. Эндэ сугларһа[н]дые олон түмэн полициинхид һахижа ба[йгаа]. Имагтал хэдэн зуугаад полициинхидэй [...]ламжаар Израилиин засаг баригшад кон[грес]сэй нээгдэхэ үдэр болоһон буруушаа[л] һүртэй ехэ жагсаалые намнан тараажа [...]һэн. «Полициинхид бидэндэ добтолоод [...] товалаа, — гэжэ конгрессто уригдаагүй [Нью-] Йоркын бүлэг еврейнүүдэй хүтэлбэри[н ...] Мандел һүүлдэнь хөөрөө һэн. — Булимт[араад] абаһан араб газар дээрэһээ Израиль тон [...] гараг», Палестинын зугадагшадай эрхэнү[үдые] мэдэрхэ гэһэн эрилтэ табихаяа ерээбди».

Бусад олон хүнүүд шэнги, Манделы[е] тэрэнэй һанамжые баримталдаг хүнү[үдые] яһалашье мэдээжэ шалтагаанаар конгр[ессдэ] оруулаагүй ха юм. Тэрэниие эмхидхэгшэд[эй зо]рилго тад һөөргэ — тэдэнэр Израилиие [дай]шэнэ хорото аашануудта түхирха зорилго [...]на. Израильда — буу зэбсэг, тэрэ тоодо [...]том» гэжэ реактивна бомбардировщигууд [...]хинаа эльгээдэг болохо шиидхэбэри туха[й] конгрессэй нээгдэхын тээ урда тээхэн[э Ва]шингтондо соносхогдоһониинь дэмы [...]. Тэрээнһээ гадна, мэнэ һая дүүрэһэн А[мери]кан-Израилиин нюуса хэлсээнүүдэй [...] Израилиин сэрэгэй промышленностиие [...]бэн шэнэлхэдэ США-гай хүргэхэ туһал[ал] тухай хэлсээн баталагдаа.

Үнгэрэгшэ жэлэй турша соо эзэмдэг[дэһэн] араб газар дээрэ израилиинхидай 31 [...] тосхон байгуулагдаа гэжэ энэ конгресс[...] түрүүлэгшээр һууһан Пинкус гэгшэ [...] далдагүйгөөр һайрхаа бэлэй. «Эб найра[мдал] түйлаха зам дээрэ энэ асуудалай һаад [...] болоошье һаань, Израиль Иерусалимай [...] (араб) хубиие хэзээдэшье һөөргэнь бус[ааха]гүй» гэжэ энэ конгрессэй нээгдэхын урд[а] Израилиин премьер-министр Голда Ме[йр мэ]дүүлһэн байгаа. Энэ хадаа эзэмдэһэн [...] араб газар дайда дээрэһээ Израилиин [сэрэ]гүүдые хэлсээнгүйгөөр гаргаха тухай ОО[Н-ой] Аюулгүйн Соведэй мэдээжэ ш[ии]дхэбэ[ри] Израиль саашадааашье тоохо хүсэлгүй [...] удхатай.

Редактор Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Н-03355. Заказ № 11[...]